

nipotens sit. Cæterum quidquid extra hanc Scripturam sanctam cogitari, vel argumentando potest confingi, sicut expers rationis est, ita nullatenus pertinet ad laudem vel confessionem omnipotentiae Dei: Nonne sanctus Angelus discrevit, loquens ad Mariam ubi postquam ejusdem Virginis prænuntiavit, et ejus quæ vocabatur sterilis indicavit conceptum, mensumque illi esse jam sextum hanc rationem subjunxit: *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum* (Luc. 1). Quid enim est omne verbum, nisi omne quodcumque vel omnia quæcumque locutus est Deus *per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum ejus?* (Ibid.) Non enim sic leviter verbum accipimus, ut verbi gratia, si scurriliter dicat quis: Quamvis omnipotens sit Deus, tamen efficere non potest ut tria et quatuor non sint septem, verbum esse censeamus, sed verbum est, ut jam diximus quidquid sanctis et divinitus inspiratis Scripturis continet, exceptis illis quæ interdum illic alio spiritu prolato referuntur. Verbi gratia: Apud Daniele (47), Nabuchodonosor Omnipotentem laudans: *Juxta voluntatem enim, inquit, suam facit tam in cælo quam in terra, et non est qui resistat manui ejus, et dicat: Quare fecisti* (Dan. 1v). — Nam, et hoc, inquit Hieronymus, loquitur quasi homo sæculi. *Non enim quod vult hoc facit, sed quod bonum est hoc vult Deus. Nabuchodonosor autem sic locutus est, ut dum potentiam Dei prædicat, justitiam ejus videatur arguere, quod immerito pœnas sustinuerit.* Omnium ergo quæ in Scripturis sanctis loquitur quæcumque promittit vel comminatur Deus, nullum verbum impossibile fuisse vel esse apud Dominum confitemur. Summa illorum in Symbolo continetur, de quo nihil dubitantes, veraciter in Dominum Patrem omnipotentem nos credere confitemur. Proinde

quidquid extra sanctarum reguam Scripturarum excogitari potest, nemo ab homine catholico, ut confiteatur posse omnipotentem omnium, jure exigere potest. Verbi gratia: Non invenitur illic quod coronaturus sit Deus virginem post ruinam. Itaque cum dicit quispiam, ut ille notæ et constantis fidei vir prædictus Hieronymus, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam, valet quidem liberare a pœna, sed non valet coronare corruptam, nequaquam omnipotentiae derogat, sed inflexibilem justitiam commendat. Nihilominus si dicat quia cum omnia possit Deus, creaturam angelicam mendacio corruptam, et omnem qui sequitur patrem mendacii diabolum, loquendo verbum contra Spiritum sanctum, id est scienter contra veritatem defendendo mendacium, suscitare non potest, vel dare illi veritatis coronam, non omnipotenti derogat, sed justitiam et veritatem prædicat. Si quæras utrum valeat saltem liberare a pœna, ipse tibi respondeat. Cum enim dixisset: *Et procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii*, ne sibi quisquam blandiatur de bonitate Dei dicens quomodo tam bonus tantas tam diutinas miserorum pœnas videre sustinebit? continuo subjunxit: *Non possum ego a meipso facere quidquam, sicut audio; iudico, et iudicium meum verum est.* Proinde non adulemur Omnipotenti dicendo, quod vel diabolus, vel ulla creatura angelica sive humana voluntate ejus corrupta et mala facta sit, sed cum adjutorio ejus laboremus, inquantum possumus ne in illud iudicium diaboli incidamus, unde nos liberare non possit ipse, qui extra veritatem Scripturarum facere aut velle nihil potest omnipotens Deus

(47) S. Hieron. Comment. in Dan. cap. iv, 32, Patrol. tom. XXV.

R. D. D. RUPERTI

ABBATIS TUITIENSIS

SUPER QUÆDAM CAPITULA

REGULÆ DIVI BENEDICTI ABBATIS.

LIBER PRIMUS.

293 Parvam quidem, sed utilem, ut tibi videtur, a me rem petis, atque instanter exiges, o Philochriste Chuno, amator veritatis, ut videlicet rationes, quoad possum, idoneas Deo donante studeam proferre de quibusdam capitulis regulæ beati Benedicti, maximeque de illis de quibus questiones non contem-

nendas moverunt quidam servorum Dei, viri religiosi, nostræ, id est monachicæ professionis. Olim quoque longe antequam percelleret nos aliqua quæstionibus ejusmodi, convenerat nobis sermo de jam dicta regula Patris ejusdem sanctissimi, quod eam vere per mentem ejus disposuisset, et per

os ejus locutus fuisset Spiritus sanctus, quo ille plenus fuit, et quod omnino superædificata esset super fundamentum divinæ positionis, fundamentum evangelicæ auctoritatis, cui nimirum talis ædificator, sive scriptor apertos suæ mentis oculos, dum scriberet, intendit. Primum, eorum quæ dicebamus, erat ordo vigiliarum Dominicæ noctis, quæ psalmorum, lectionum, atque responsoriorum numero duodenario constructæ ita concluduntur, ut earum finem lætum valde atque serenum reddat introitus sacerdotis, conventum Ecclesiæ quasi repente salutantis, lectionemque legentis sancti Evangelii. Ubi causas reddidi hujusce ordinis, quales potui; tu delectatus illis flagitare cœpisti, quatenus dicta vel adhuc dicenda, quasi utiliter scienda mandarem litteris, et tunc quidem remissius, nunc autem attentius insistis, et fere toto præsentis anno renitenti mihi quietem non concedis. Proinde si quem scribendo hæc offendero, tibi totum imputet, quisunque fuerit, sive juste sive non juste offensus ille sit. Novit enim ille, cujus in conspectu sumus nos, cujus in auribus sunt sermones nostri, quia non sine aliquo metu tibi hunc assensum præbui, propter illud quod dixit ipse aliquando quibusdam sapientioribus quam simus nos: *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job (Job. XLII)*. Ille namque invisibilis auditor est metendus, ne forte non totum placeat ei quod loquimur. Item si quis hinc aliquam consolationem acceperit, si quis, ut tu desideras, ex sermonibus nostris in humilitate et simplicitate sua utiliter confortatus fuerit, totum nihilominus tuum cum Deo sit. Si enim cætera quæ vel sponte vel rogatus scripsi, mea esse, et mihi imputari debere non concedis, quanto minus istud ad quod me pene per vim impulisti? Nam quia sum homuncio ventris pigri, et cuilibet Epicuro pene consimilis, dicere soles, quod ea quæ hactenus scriptitavi, non mihi magis quam asino imputare digneris. Et recte, fateor. Nam quod asina Balaamitica locuta est, et sessorem sui prophetam redarguit (*Num. XXII*), quis eidem asinæ et non potius Deo soli, qui et asinam et prophetam fecit, unquam attribuit? Faciam igitur, ut potero, quod vis; verumtamen prius sustine me, ut loquar quodcunque mihi mens suggesserit. Si enim ego te sustineo, toties quasi in angaria me fatigantem, cur non et tu me sustineas, alia prius loqui properantem quæ [quoniam] simul sese ingerunt per occasionem istorum quæ mihi tu ingessisti ad scribendum? Quasi de altitudine montis excelsi me nunc advocasti, quia propositum habens scribere de gloria et honore filii hominis, et cum hoc proposito ingressus Evangelium secundum Matthæum, mente et pene assidua cogitatione illic eram, illo in monte consistebam, ubi sedens et aperiens os suum docebat discipulos suos [suo] sermone pulcherrimo (*Matth. V*). Inde me advocasti sermone nondum transacto. Quoniam ergo de illa altitudine in vallem istam, id est ad scribenda hæc, in quibus nonnulla est

A controversia me invitum deduxisti, loquar prius, (necdum istud) ut jam dixi, quocunque mihi mens suggesserit. Quid est illud?

Pauper locutus est, ait Sapientia, et dicunt: Quis est hic? Et si offenderit, subvertent illum (Eccli. XIII). Hoc mihi mens suggerit; nam hoc dictum etiam ad me respicit. Locutus sum enim et quia locutus sum dixerunt: Quis est hic. Quid locutus sim tascis, et locutiones meas libenter amplecteris, verumtamen et hoc ipsum **294** dicam posthac, nunc dicere præstat, unde, vel apud qualium cogitationes, pauper ego fuerim vel simul. Ex eo pauper ego reputatus sum, apud cogitationes illorum, quod a puerilibus annis monachus et cœnobii claustris fui contentus, sive detentus, et non circui mare et aridam, sicut divites negotiatores illi quorum apud cogitationes pauper sum, quorum quilibet forte parabolam illam sibi congruere præsumit, quam Dominus dicit: *Simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas (Matth. XIII)*, etc. Ierunt enim in longinquum, et apud magistros inclytos peregrinati sunt, et post multas margaritas, quæ bonæ esse videbantur, margaritas poetarum atque philosophorum, unam vere bonam et vere pretiosam, sanctæ ac divinæ Scripturæ margaritam invenerunt, eamque magno pretio vigilantia ac sollicitudinis emerunt, et utinam invenerint ad perfectum, et habeant in æternum! Hoc ego non feci, sed tanquam simplex Jacob cum matre Rebecca domi habitavi (*Gen. XXV*). Hinc ego apud cogitationes illorum pauper et contemptibilis, et dixerunt: Quis est hic? Scribit enim et loquitur, loquitur et scribit, qui magistros et præceptores nostros saltem videre nunquam dignus fuit. Inde etiam pauper ego, quia saltem chartulas, quibus inscriberem, habere vel acquirero vix potui.

Sed vidi sapientiam Dei, vidi quodammodo Verbum incarnatum, Christum filium Dei, totum aureum, totum quasi corpus habentem optimo ex auro formatum, et ex ipso vivas aquas in me cum impetu profluentes, per complures fistulas ex ipso ejus corpore undique proeminentes. Nonne tali schemate pauperem consolabatur, et id quod suum est loquebatur: *Ego, inquit eadem Sapientia, diligentes me diligo, et qui mane vigilant ad me, invenient me. Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ et justitia. Melior est fructus meus auro et lapide pretioso, et genimina mea argento electo, ut ditem diligentes me et thesauros eorum repleam (Prov. VIII)*. Item: *Ego sapientia effudi flumina, ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio. Ego quasi fluvius Dorix, et sicut aqueductus exivi de paradiso. Dixi: Irrigabo meum hortum plantationum, et inebriabo partus mei fructum, et ecce factus est mihi trames abundans, et fluvius meus propinquavit ad mare, quoniam doctrinam quasi antelucanam illumino omnibus, et enarrabo illam usque in longinquum (Eccli. XXIV)*. Nonne, inquam, secundum verborum hujuscemodi sensum, visus ille mihi loquebatur? Et si non statim sensi

quid significaretur, attamen nunc interpretatio fida est, quia statim subsecutus est, et nunc usque perseverat effectus. Et si alii cuilibet hoc ridiculum forte aut infantile videtur, at saltem tibi jucundum esse et venerabile videri debet, per quem fieri cœptum est ex tunc, ut scribere et scribendo refundere volenti vivas aquas de illo caractere aureo in me decurrentes, nummus non deesset, membranula non deficeret, ut dicere possim: Quia sapientia Dei Christus revera, secundum auream visionem illam, dives est, et auri atque argenti satis habet. Fiat mihi secundum illud signum, quod osculum quoque ingressit ore solido, ore, ut jam dictum est, aureo, scilicet, ut non desit mihi secretorum ejus, quæ solis debetur amicis, cognitio, utque magis ac magis usu ipso experiar, quia balneis sive cisternis hominum viva fontis Christi fluente jugiter manantia meliora sunt.

Quomodo illi de paupere isto loquente dixerunt: Quis est hic? Quomodo admirati sunt? Quomodo zelati sunt? Nimirum sicut scriptum est. Licet enim interdum propter aliquam similitudinem maximis conferre minima. Sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula. Sed itcm de illo et de quolibet alio simili ejus scriptum est: *In tribulatione invocasti me, et liberavi te, exaudivi te, in abscondito tempestatis (Psal. LXXX).* Absconditum tempestatis me viderit exauditor omnium Deus, qui scit me idcirco maledicta illorum sustinuisse, et in faciem eis restitisse, ne rursus inducerent hæresim Florinî, dicendo et pertinaciter affirmando quod Deus velit malum fieri, quodque malum illud, peccatum illud, per quod mors in hunc mundum introivit invidia diaboli (Sap. II), per voluntatem Dei acciderit. Scis enim, ut arbitrator, hæreses fuisse duas sibi contrarias, Colitianam atque Florianam. Nam Colitiani a quodam Colito nominati, dixerunt Deum nullum omnino facere malum, contra illud quod scriptum est: *Ego Dominus faciens pacem, et creans malum (Isa. XLV)*; ubi subintelligendum est, non malum quod est virtuti contrarium, sed malum afflictionis, quod oportet fieri interdum propter castigationem malorum, id est peccatorum, verbi gratia, famem, gladium pestilentiam et malas bestias, quæ ipse Dominus apud Ezechielem quatuor judicia sua pessima nuncupat (Ezech. XIV). Floriani a Floriano nominati econtrario dixerunt Deum creasse mala, et ipsa quæ virtuti sunt contraria, nimirum contra id quod scriptum est: *Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. I).* Hæc erat illa hæresis, quam beatus Hieronymus anathematizans (48), cum illud in Isaia sano intellectu exposuisset: *Faciens pacem, et creans malum, id est bellum (Isa. XLV)*, quomodo enim luci contrariæ sunt tenebræ, ita paci contrarium est bellum; protinus ait: *Unde et confundatur hæresis, quæ malorum arbitratur conditorem Deum, cum hic malum non contrarium*

A bono, sed pro afflictione ponatur, et bello, secundum illud quod in Evangelio scriptum est: Sufficit diei malitia sua (Matth. VI). Magistri magni, ac præceptores nominati, præclara totius Franciæ lumina, quorum ad auditum de cunctis fere provinciis examina discipulorum festinabant, sententiam illam de voluntate Dei emisisse atque constanter defendere ferebantur, et idcirco quidquid dicerem ego, non solum non audiebatur, verum etiam tanquam stultum contemnebatur. Ita erant adversarii, vel esse videbantur sibi, auctoritate illorum freti, ut putabant, irrefragabili, ac si angelus de cœlo locutus fuisset eis, qui tamen non esset audiendus in hujusmodi, vel si alio quolibet modo contradiceret Scripturis veritatis. Et quidem sapientiores utcumque mihi tolerabiles in contradicendo fuerint, sed de indocto scholarum popello favente adversarius, veluti clericis contra monachum, veluti magistris contra indoctum quid dicam tibi? Qualis in me talium exprobratio fuit? Revera experimento didici, ut sentirem in memetipso magis illud quod per os beati Job sancta Ecclesia dicit: *Nunc autem derident me juniores, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei, et quorum virtus manuum erat mihi pronihilo, et vita ipsa putabantur indigni, egestate et fame steriles, qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate et miseria et mandebant herbas et arborum cortices, et radix juniperorum erat cibus eorum, qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant. Nunc in eorum canticum versus sum, et factus sum eis in proverbium. Abominantur me, et longe fugiunt a me, et faciem meam conspuere non verentur (Job xxx).* Ego autem omne canticum eorum, omnemque despectum. **295** dura fronte contemnens, ita ut nunc ego rei vel temporis illius memor admirari possim, et gaudere quod mihi quoque illud propheticum acciderit: *Ecce dedi faciem tuam valentiorum faciebus eorum, et frontem tuam duriorum frontibus eorum, ut adamantem et ut silicem dedi faciem tuam (Ezech. III).* Ivi in Franciam, ut potissimum contra magistros illos prælium disputationis committerem, quorum tanta super me et contra me auctoritas erat, ut quoties illius temporis recordor, simul et recordari debeam dicti illius verissimi, quod Sapientia dixit: *Dives locutus est et omnes tacuerunt, et verbum illius usque ad nubes perducent pauper locutus est, et dicunt: Quis est hic? (Eccli. XIII.)* Nam alter eorum magister simul et episcopus alter, quovis episcopo famosior, quamvis ipse non esset episcopus. Mirum mihi nunc est illud recordationis meæ spectaculum, quomodo solus ego vili asello residens, juvenculus, uno tantum puero comitatus, ad exteras tam longe civitates ad conflictum contra tales profectus sum, quibus adesse et os et ingenium, et magnam tam officii quam magisterii dignitatem noveram, nec defuturum quod et factum est, ut magistrorum pariter ac discipulorum cœtus quasi

(48) S. Hieron. Comment. in Isa. lib. XIII, cap. XLV, 7, Patrol. tom. XXIV

non parvus conveniret exercitus ad me audiendum, ad me convincendum. Illud autem magis mirum videtur quod me ingrediente civitatem, jam dictorum alter et præcipuus magistrorum ultimum trahens spiritum, statim post ingressum meum vitam sinivit, alter eum quo acerbum habui conflictum, nescio an integrum annum supervixerit. Ex tunc quoniam multi religiosi pariter et docti sententiam illam improbabant, sed et adhuc viventibus illis, quamvis nimium taciti, improbaverant, cessavit illius disceptationis ventus, sed illi contra quos primum certamen habui diu pristinum quod in me conceperant tenuerunt odium, ut veraciter dicere possint; *Oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui (Gen. xxvii)*. Qualiter vindictam quæsierint, quali ultione semetipsos in me consolari desideraverint, postmodum dicam. Nunc primum videtur demonstrare, quibus ex capitulis Scripturarum comprobare voluerint suum illum sensum de voluntate Dei, simulque ostendere quod eadem capitula non perfecte intellexerint. Quatuor capitula sunt: Primum, illud Apostoli: *Tradidit illos Deus in desideria corda eorum, in immunditiam*. Tradidit illos Deus, id est in passione ignominie, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt (Rom. 1). Secundum, illud de Apocalypsi: *Qui nocet noceat adhuc, et qui in sordibus est sordescat adhuc (Apoc. xxi)*. Tertium, illud dictum Moysi: *Ego indurabo cor Pharaonis (Exod. xiii)*. Quartum: *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur et sanem eum (Isa. vi)*.

Ad primum capitulum respondi: Quia Deus in passiones ejusmodi neminem tradit, nisi illum qui semetipsum tradidit. Nam et idem Apostolus ad Ephesios dicit: *Qui desperantes tradiderunt semetipsos impudicitie, in operationem omnis immunditie, in avaritiam (Ephes iv)*. Et ad Romanos antequam diceret, propter quod tradidit illos Deus, præmisit quod semetipsos tradidissent his verbis: *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium (Rom. 1)*. Quid ergo est tradidit, nisi ac si diceretur; non liberaverit? Causam autem cur tradiderit, id est non liberavit, ex alia Scriptura percipere promptum est. Scripturam illam quæramus, cujus maxime intuitu Apostolus, ubi in Græcum, id est in gentilem justa declamatione invectus tertio dixit, *quapropter tradidit illos Deus* tunc demum in Judæam conversus, cujus de superbia, ne dicam justitia, nata fuerat omnis controversia, propter quod ait: *Inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas (Rom. 11)*. Et quidem fere omnis Scriptura legis et prophetarum, sive *ἱστορικῶν* et regum, manifeste testatur Judæam eadem commisisse scelera, quæ commisisse constat gentilem sive Græcum. Verumtamen maxime ad prophetam Osee divinum

cum hæc diceret, respexisse arbitramur Apostolum. Ille namque videlicet Osee fornicatorem Judæam, tam pro spirituali quam pro carnali fornicatione judicialiter conveniens, imo non tam ille quam qui in illo loquitur Dominus, et sic incipiens: *Non est veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra. Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit (Ose. iv)*, illum quoque scilicet Judæam tertio tradit traditione eadem qua Apostolus, ut jam dictum est, traditum esse gentilem tertio declamavit, et traditionis causam tertio reddit. Primo namque dicit: *Verumtamen unusquisque non judicet, et non arguatur vir (ibid.)*. Hoc enim dicere quid est, nisi tradere, id est derelinquere? Causamque protinus reddit. *Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti (ibid.)*. Ad quod subaudiendum est, et idcirco nullam debent misericordiam consequi. Nam et lex superbientem et nolentem obedire sacerdotis imperio decernit mori, et auferri malum hoc de Israel, ut audientes timeant universi. De talibus beatus Job: *Ipsi, inquit, fuerunt rebelles tuis, etc., usque ad id, obliviscatur ei ejus misericordia: dedit ei Deus locum penitentiae; et ille abutitur eo in superbia (Job xxiv)*. Secundo dicit: *Ideo fornicabuntur filie vestrae, et sponsae vestrae adulteræ erunt. Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatae, et super sponsas vestras cum adulteraverint, quoniam ipsi cum meretricibus versabantur, et cum effeminatis sacrificabant (Ose. iv)* scilicet usu illo qui est contra naturam, quod scelus itidem Apostolus secundo traditionis loco expressit, dicendo: *Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum (Rom. 1)*, etc. Quidnam est non visitare, nisi tradere, id est, derelinquere? Tertio loco dicit: *Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum (Ose. iv)*. Quid enim est dicere, dimitte nisi tradere, id est derelinquere? Causasque istas protinus reddit: *Ligavit eum spiritus in alis suis (ibid.)*; id est non per ignorantiam, sed per spiritum superbiae delinquit, idcirco non poterit solvi sive corrigi. Item: *Ego scio Ephraim, et Israel non est absconditus a me, non dabunt cogitationes suas in medio eorum, et Dominum non cognoverunt (Ose. v)*, id est in notitia, sicut de gentili dixit Apostolus, habere non probaverunt. Causa ista vel sola satis excusat Deum, quod non idcirco quempiam tradat sive dimittat, quia velit fieri malum dum præmisso, *dimitte eum (Ose. iv)*, subjungit, quia *ego scio quod non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Dominum*. Ad secundum capitulum quod erat; *Et qui in sordibus est, sordescat adhuc (Apoc. xxi)*, interrogatus, ita dixi. Quid est in sordibus esse nisi in sordibus sibi complacere, ipsasque sordes defendere? Nam de illo qui per ignorantiam vult sordidari, et de illo qui per infirmitatem sordes incidit, vel in sordibus fuit, aliud judicium est, quam istud, sordescat adhuc, exempli gratia: *En morieris, ait Deus ad Abimelech, propter mulierem quam tulisti, habet enim vi-*

rum. Abimelech vero non tetigerat eam. Et ait : Domine, num gentem ignorantem et justam interficies ? In simplicitate cordis mei, et munditia **296** manuum mearum feci hoc. Dixitque ad eum Deus : Et ego scio quod simplici corde feceris, et ideo custodivi te ne peccares in me, et non dimisi ut tangeres eam (Gen. xx). Et Apostolus de semetipso dicit : Sed ideo misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci (I Tim. i). Dicit aliquis : Quare non omnes ignorantes similiter prævenit, ut non peccent ? Videlicet, quia ipse novit omnes, et scit quia non omnes præmoniti caverent a malis, sicut non cavit ille Cain, quem ipse præmonuit (Gen. iv), et melius est illis veritatem non agnoscere quam eandem agnitam non custodire. Qui autem per infirmitatem sordes incidit, qualium cujusque personam Apostolus semetipso suscipiens : Video, inquit, aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii), contingit illi quod Sapientia dicit : Misereris omnium, Domine, et nihil odisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam (Sup. xi). Non hic præmonetur ad cautelam, sed exspectatur ad pœnitentiam. Quod si per superbiam ipsas, in quibus est, defendit suas sordes, jam quid faciat ille non curat Deus, et derelinquntis judicio dicitur, sordescat adhuc, sicut et Psalmo scriptum est : Secundum multitudinem iræ suæ non quæret (Psal ix), id est, non corripiet eum propter hoc, quia multipliciter iratus est.

Ad tertium capitulum quod erat : Ego indurabo cor Pharaonis (Exod. xiii), ita breviter dixit : Nonne antequam diceret Deus : Ego indurabo, satis durus erat Pharaon ? Nonne illud magnæ fuerat duritiæ quod dixerat : Venite, sapienter opprimamus hunc populum, ne forte multiplicetur (Exod. i); quod dixerat obstetricibus, quando obstetricabitis Hebræas, et partus tempus advenerit, si masculus fuerit, interficite illum, si femina, servate (ibid.). Itemque omni populo suo : Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen projicite, quidquid feminei servate (ibid.). Quodque oderant filios Israel Ægyptii, et affigebant illudentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum, operibus duris luti et lateris, omnique famulatu quo in terræ operibus premebantur ? (ibid.) Quid igitur est dicere, ego indurabo, nisi ac si dicatur quoniam durus est, et duro corde odit, et invidet, ego faciendo signa, et ostendendo curam meam pro filiis Israel, non solum non emolliam nequissimum cor, verum etiam in contrarium proveniet illi, ut qui durus est, adhuc fiat durior ? Neque enim aliter sane intelligitur, ne aliter intellectum est a sanctis Patribus, illud quoque quod in Psalmo dictum est : Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus (Psal. civ), nisi ita, benefaciendo populo suo, et multiplicando illum, tormentum fecit invidentibus, ut ita magis ac magis indurarentur de beneficiis apparentibus, sicut lutum,

A quanto magis ardenti sole uritur, tanto magis durum efficitur :

*Invidia Siculi non inveire tyranni
Majus tormentum,*

ait quidam (HORAT. Epist. 1, 2, 58), licet longe sit aliud quod invidet tyrannus homo, tyranno homini, et aliud quod invidet terrenus homo Deo et regi cœli, quod fecit ille Pharaon exemplar diaboli. Non quid tunc invidus vel impius esse cœpit, et duricordis, quando ad primam vocem dicentis : *Hæc dicit Dominus Deus Israel : Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto*, respondit : *Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus et dimittam Israel ? nescio Dominum et Israel non dimittam* (Exod. ix). Imo et antequam rex fieret, durus erat et impius, et idcirco in regnum sublevavit eum iudex Deus, ut esset nota persona in qua noto exemplo præmonstraret qualiter impios atque invidos foret judicaturus. Hoc est quod ipse dixit, et Apostolus quoque memorat : *Idcirco autem posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in universa terra* (ibid.). Proinde quod dicit Apostolus ; *Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix), expeditum habet sensum, si, ut volunt plerique doctorum, maximeque Origenes, ex persona objicientis accipias. Nam et ubi loquitur Isaias : *Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te ?* (Isa. lxiii) ita dicit beatus Hieronymus : *Epistola quam scribit Paulus ad Corinthios cum ad unius scribatur populum civitatis, pro varietate habitantium, id est sanctorum et peccatorum, nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehendit. Provocat ad continentiam, nuptias non recusat, retrahit ab idololatria, instruit resurrectionem, bigamiæ porrigit manum, ne locum tribuat fornicationi.* Hoc diximus, ut præsens quoque capitulum, quod omne ex populi Deum deprecantis oratione contextitur, vel justorum intelligamus esse vel peccatorum et nunc laudare Dominum, nunc movere Domino quæstionem, et suam culpam referre in Deum.

In quarto capitulo, quod erat : *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus clauda, ne forte videat oculis, et auribus audiat, et corde intelligat, et convertatur, et sciam eum* (Isa. vi), videbatur esse vis, ut vel ex eo possent os meum obstruere adversarii. Ego autem fere nil præmeditatus, ita protinus respondi : Initium visionis ex sine melius cognoscitur. Nam visionis ejusdem quam propheta sic narrare incipit : *In anno quo mortuus est rex Ozias, ubi Dominam sedentem super solium excelsum et elevatum* (ibid.), etc., domus fumo impleta dicitur, et quid istud significet innuitur subjungendo, *excæca cor populi hujus*, circa finem vero visionis Dominus ipse dicit : *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis* (Isa. viii). Nunquid hoc est malum, taliter Judæos excæcari, sive excæcatos esse, ut non intelligant, ut non audiant, ut non

suscipiant fidem evangelicam? Imo valde bonum est gentibus universis, quia si credidissent Judæi, stetitque locus eorum, et templum, magnum fuisset gentibus scandalum, nec ipsis profuisset susceptum Evangelium. De paucis illis quod crediderunt sumamus argumentum. Dixerunt enim ad Petrum: *Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis?* (Act. xi.) Et quidem audita ratione tunc tacuerunt, sed postea fecerunt apostolis seditionem magnam, docendo fratres; *Quia nisi circumcidamini, non potestis salvi fieri* (Act. xii). Hoc Antiochiæ factum est, et cum propter eandem seditionem non minimam Paulus et Barnabas et quidam alii ascendissent ad apostolos et presbyteros in Hierusalem, congregata Ecclesia; *Surrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum qui crediderant, dicentes quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare omnem legem Moysi* (Act. xv), magnaque conquisitio facta de verbo hoc vix per Petrum et Jacobum sedata est (ibid.). Si pauci illi tantum jam fecerant scandalum, jamque cæremoniis carnalibus, quantum in ipsis erat, miscuerant Christi Evangelium, quid putas fieret, si gens tota credidisset, locusque et templum stetisset? Nimirum nec illis credidisse profuisset, nec gentibus, quoniam earum oderunt salutem, credere licuisset, et si crederent, atque Judæis cogentibus circumciderentur, Christus eis nihil prodesset. Proinde beatus Hieronymus super isto capitulo (49): *Excæca cor populi hujus, sic breviter elocutus est. Si enim illi*

297 *viderint et conversi fuerint, et intellexerint, et sanati fuerint, totus mundus non recipiet sanitatem.* Universaliter quoque de cunctis, quibus Deus justus claudit sive non aperit oculos intelligentiæ, sciendum quia melius est illis viam veritatis non agnoscere quam post agnitam retrorsum abire. Nam si agnitam veritatem fuissent observaturi, Deus hoc sine dubio præsciens, dux eis fuisset, et auctor agnoscendæ ejusdem veritatis.

Hic illud occurrit quod ipse quibusdam civitatibus exprobrans, quia si in Tyro, ait, et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilio et cinere pœnitentiam egissent (Matth. xi). Item et alibi dicit: *Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem* (ibid.). Sed non fecit virtutes in eisdem civitatibus, in Sodomis, in Tyro et in Sidone. De illis enim civitatibus dicebat: Quid igitur? Saltem ne illarum civitatum voluit malum, illorum perditionem hominum, ut salvi non fierent, ut perirent? Beatus Pater Augustinus in libro Enchiridion, quem scripsit ad Laurentium, multum in isto capitulo laborare videtur quasi inter fugam et pugnam, dum fugit consentire, quod unquam voluntate Dei factum sit, vel fiat aliquid malum ejusmodi; pugnat tamen quod salvos illos fieri noluerit, et juste noluerit. Laborem intentionis ejus perpendit, quisquis verba ejus vigilanter attendit, quia velut pro constantissimo habens, quod illos salvos fieri noluerit, et de hoc Deum excusare

A non valens, velut allisus loquitur infirmius quam velit ipse, sicut, legens, potes patenter advertere. *Non ergo, inquit, fit aliquid, nisi omnipotens Deus fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est Deum facere bene, etiam sinendo fieri quæcunque fiunt male.* Sciebam quid vellet homo sanctæ et piæ voluntatis, toto corde et sensu tendens ad honorem divinæ justitiæ, divinæ bonitatis, sed non concedebatur mihi ab adversariis, gaudentibus quasi patronam se habere sententiam tanti doctoris dicentis: *Non ergo fit aliquid nisi omnipotens Deus fieri velit, nec volentibus pati, ut ea quæ sequuntur discuterem ego, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.* Quapropter laborans, et ego tandem intrepidus dixi, quam cum idem sanctissimus doctor de scriptis suis multa retractaverit, istud quoque retractatione dignum fuit. Audeo autem adhuc, et bonam voluntatem habens, non dubito inclamare tanto Patri, quoniam lego sacerdotem Madian Jethro consilium dedisse sancto Moysi utique meliori atque sanctiori et sapientiori. *Quid est hoc, inquit, quod facis in plebe? Non bonam rem facis: stulto labore consumeris, et tu et populus iste qui tecum est. Ultra vires tuas est negotium. Sed audi verba mea atque consilia, et erit Dominus tecum* (Exod. xviii), etc. Ut igitur non timerem adversarios, ausus sum nec timui, quoniam causa postulabat resultare tanto Patri, et quodammodo dicere illi: Quid est hoc quod facis? Quare Deum quasi adjuvare volens longo labore fatigaris? Compendiosius iter est ad illud quo tendis. Considera namque quia non dixit, si in Tyro et Sidone, et si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, salvi facti fuissent Sodomitæ, salvi facti fuissent Tyrii et Sidonii, sed hoc tantum dixit, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent, forte mansissent usque in hanc diem. Nunquid autem pœnitentiam agere, et salvum esse, paria vel æquipollentia sunt? Nunquid manere civitates Sodomorum usque in hanc diem, et salvos esse Sodomitas homines, sensum eundem dicta hæc habent? Non utique, nam neque omnes homines, qui pœnitentiam egerunt, salutem quæsierunt, neque omnes homines, quorum civitates manent usque in hanc diem, salvi sunt. Exempli gratia. Rex Israel impius Achab pœnitentiam egit, sed non propter futurum, imo propter præsens sæculum. Hæc differentia diligenter animadvertenda est, quia multum differt apud Deum utrum propter futurum quis pœnitentiam agat, an propter præsens sæculum. Si propter vitam futuri sæculi ille Achab jejunasset et dormisset in sacco, ambulans demisso capite, nequaquam in cultu vitulorum et servitio Baal perseverasset. Item Ninivitæ, si propter fidem vel vitam futuri sæculi pœnitentiam egissent, nequaquam securitas resumpta, eo quod non cito veniret vindicta præsens, ad pristina peccata redissent; quod quam fecerunt, a Chaldæis subversi sunt. Igitur cum dicit Dominus, quia si in Tyro et Sidone et in Sodomis

factæ fuisse virtutes, etc., non consequitur quod eos salvos esse noluerit, imo illud consequitur, quod de pœnitentia illorum non curaverit, quia non fuisset valens atque sufficiens ad consequendum fructum veræ, id est æternæ salutis. *Pœnitentiam agite*, ait ipse Dominus, causam istam subnectens, *appropinquabit enim regnum cœlorum* (Matth. III). Et ista sola causa est, propter quam prædicare pœnitentiam, et virtutes facere dignetur, ut invitentur homines ad credendum. Unde valde notandum quia Ninivitis sicut non prædicari regnum cœlorum, de quo non curarent; ita nec prædicari jussit pœnitentiam, sed tantummodo subversionem futuram, licet hæc fuerit intentio, ut illis pœnitentiam agentibus, quod futurum præsciebat Deus, Israel ex comparatione gentium nimis injustus et misericordia indignus, utpote impœnitens demonstraretur, et comprobaret Dominus verum esse quod ad quemlibet prophetarum dicere solebat tale quid, ut est illud: *Non enim ad populum profundi sermonis, et difficilis linguæ tu mitteris, neque ad populos multos et profundi sermonis, et ignotæ linguæ, quorum non possis audire sermones. Et si ad illos mitterem te, ipsi audirent te, domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me* (Ezech. III). Quid ergo intendens de Tyro et Sydone, atque Sodomis, talia Dominus dixit, exprobrando civitatibus Judaicis? Nimirum hoc ut sciremus justum esse, ut quemadmodum ipse dicit, terræ Sodomorum remissius sit in die judicii quam Judæis, quia videlicet Sodomitæ pœnitentiam egissent saltem pro evitandis malis de propinquo venientibus, si prænuntiata fuissent eis virtutibus attestantibus, Judæi vero neque metu gehennæ, quasi in tempora longa futuræ, neque timore temporalis excidii cito venturi, pœnitentiam egerunt, ad omnia rebelles et increduli.

Causas dixi quam breviter potui, quæ odii multorum seminaria fuerunt pauperi huic, ut eo loquente dicerent: *Quis est hic*, intenti ad perscrutandum, ut si in locutione sua quidquam offenderet, subverterent eum. Nunc dicendum est quid locutus sim et qualiter quidam illorum me offendisse cupientes, subvertere voluerint, in vindictam sive vicissitudinem reprehensionis, in qua contra illos secundum ea quæ hactenus dicta sunt constans et indeficiens perseveravi. Locutus sum in primis opusculum De officiis divinis sive sacramentis per circulum anni, distinctum 298 libellis XII materiamque pergrandem, ut ipse fateris breviori quam oportuisset opere astrinxi. Deinde in Evangelium secundum Joannem libros XIV. Et post hoc de sancta Trinitate et operibus ejus lib. XLII. Deinde in Apocalypsin Joannis libros XII. Deinde in duodecim prophetas libros XXXI. Deinde de Victoria Verbi Dei libros XII. Et nunc novissime de gloria et honore Filii hominis secundum Evangelium Matthæi, opus tibi charissimum, ut ipse fateris, tuo rogatu incepti, et in hoc totus eram, tu autem me interpellasti. Hæc locutus est pauper, non sua auctoritate, sed ejus de quo scriptum est: *Leo*

PATROL. CLXX.

A rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? (Amos III.) Ipse autem quid invenerunt offensionis, in omni hujusmodi locutione pauperis? Imo quomodo ut invenirent scrutati sunt, et scrutantes defecerunt? Virgilianum illud cunctis pene tritum est:

. *Et crimine ab uno
Disce omnes.*

(VIRGIL. *Æneid.* lib. II, 65, 66.)

Hoc si placet, de uno tibi referam, et ab uno disce omnes.

Unus ille, quem nosti, vir bonæ conversationis, sed novæ conversionis, magni nominis, sed dubiæ opinionis, jam prælatus et prædicator, sed fere nunquam subditus, sive auditor, familiariter a me, quasi pro studio legendi præstari sibi rogavit aliquid de meis opusculis, et præstiti illi supra memoratum opusculum De divinis officiis. Accepit, abiit, legit quantum et quandiu voluit, et post multos dies librum remisit nihil mihi dicens, aut rogans boni sive mali. Cum ecce post dies complures audio, et a multis mihi nuntiatur, et ab exteris quoque civitatibus fratres eruditi mittuntur ad me interrogandum, ad inquirendum, utrum verum esset an non, quod de me fama longe lateque disperserat, scilicet me dixisse, me scripsisse Spiritum sanctum de Maria Virgine esse incarnatum. Exhorruui, fateor, tantumque conscientiæ munitus clypeo, quærebam diligenter quisnam hujusce rumoris existeret auctor. Quid multa? Diu quæsitum, tandemque per quosdam confratres nostros mihi compertum est, auctorem criminis, imo falsæ criminationis hujus illum esse quem dixi, et ex lectione libri quem commodaveram illi male aucupatum fuisse istud de verbis hujusmodi, in officio IV Dominicæ Adventus Domini. Investigare enim quis potest, quomodo incorporatur Verbum, quomodo summus et vivificator Spiritus intra uterum matris animatur, quomodo is qui initium non habet, et existit et concipitur? Quomodo vel quid a facie Verbi hujus ille parturivit? Quomodo pauperem offendisse credidit? Quomodo subvertere voluit? Librum proclamavit hæreticum, flammis exurendum, et hoc in medio imperitorum, multorum quoque omnino litteras ignorantium, qui sequebantur et audiebant illum, et, ut solent ejusmodi homines in divinis ac profundis rebus majorem pene quam litterati ostentare animum, libro nimium infesti poscebant eum, et rapere festinabant ad comburendum. Quid magis in hoc asperneris, inscitiam ne an invidiam? Nam nisi fuisset inscius, et minus quam putet ipse peritus, sciret profecto cujus essent verba, quæ tam irreverenter calumniabatur. Si non esset invidus, imo nisi fuisset gloriose cupidus, me cum primo contulisset verba ipsa, quæ mea vel a me primo dicta esse arbitrabatur. Quid enim? nunquid non hæc verba sunt beati papæ Gregorii in homilia illius evangelicæ lectionis: *Miserunt Judæi ab Hierosolymis sacerdotes et levitas ad Joannem, ut interrogarent eum: Tu quis es?* (Joan. I.)

Sed forte reus sive debitor ego sum. Scriptum est enim : *Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam, Dominus cisternæ reddet pretium jumentorum; quod autem mortuum est, ipsius erit* (Exod. xxi). Cisternam ego aperui et fodi, quia sententiam profundam scriptis meis interserui. Porro cisternam ipsam non operui, quia nominis auctoritatem, ut appareret omnibus, cujus esset sententia, non superposui. Si ita dixissent : *Investigari enim, ut ait beatus papa Gregorius, nullatenus potest, quomodo incorporatur verbum, quomodo summus et vivificator Spiritus intra uterum matris animatur*, profecto cisterna aperta fuisset, munita nominis auctoritate, sive auctoris nomine fuisset, nec cecidisset in cisternam qui cecidit, qui prope blasphemavit. Quem enim nisi beatum Gregorium hæreticum declamavit? Quid nisi Verbum Dei, Verbum Deum, Spiritum esse fere negavit? Non tamen omnino negavit, sed minus quam debuisset habens dilectionis, et in me aliquid occulti gerens odii, quo solet obtenebrari oculus cordis, non vidit, non recogitavit, quia Deus Spiritus est : Deus unus, Pater et Verbum et Spiritus sanctus unus Spiritus est : Spiritus, inquam, non corpus est. Sola autem persona tertia Spiritus sanctus dicitur et est, composito nomine ex eo quod et Pater spiritus, et Filius spiritus, et Pater sanctus, et Filius sanctus est. Et si rite perpendis, persona hæc tertia, scilicet Spiritus sanctus, ex eo cœpit Spiritus sanctus prædicari, ex quo datus est in sanctificationem generis humani, ex quo in remissionem peccatorum cœpit hominibus dari. Denique, ante gratiam Evangelii, ante incarnationem Filii Dei dicebatur vel scribebatur Spiritus Dei, Spiritus Domini, et præter unum locum in propheta David dicente : *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (Psal. l.), fere nusquam aut vix invenies illum tali censi nomine, antequam diceret angelus ad Mariam : *Spiritus sanctus superveniet in te* (Luc. 1), et de Joanne circa idem tempus : *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ* (ibid.). Nunquid innostra, imo beati Gregorii sententia taliter dictum est, quomodo Spiritus sanctus intra uterum matris animatur? Non, sed quomodo summus et vivificator Spiritus intra uterum matris animatur. Igitur, ut jam dixi, reus sive debitor ego sum, et ideo reddo casus illius, qui accidit, quale possum pretium, scilicet præsentem rationis hujus nummum argenteum, ut casum illius recompenset status alterius, qui forte legens rationem hanc stabit certius, dum nonnihil proficiet, vigilantius recogitando et sentiendo, quia non una tantum persona hæc, cujus nomen est Spiritus sanctus, sed et Pater, et Filius, et hic utriusque amor Spiritus sanctus unus Deus, sancta Trinitas : una substantia, unus spiritus est. Non est mortuum quod cecidit, quia is de quo loquimur correptus, ut audivi, monstrata sibi auctoritate tanti doctoris, cito quamvis confusus resipuit. Quod nisi fecisset, fieret et fieri deberet, sicut habet jam dicta sententia legis, quod

A autem mortuum est, ipsius erit. Nam revera sicut meum justo jure traherem in jus, postulando ab Ecclesia, sicut jam facere cœperam, ut tanquam merminatorem justam decerneret sententiam, pro eo quod non me, si errassem, corrigere voluit, sed ipse errans recte gradientem, et ab illo non caventem seorsum infamare properavit, immemor dicti illius quod Ecclesiastes dixit : *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit* (Eccle. ix). Hoc enim erat in silentio mordere, hoc erat occulte detrahere; me prætermisso librum circumferre, et aliis simplicioribus capitulum ingerere, et singulis quasi congeniscendo insusurrare, quod dicerem ego, quod scripsissem ego inscius, ineptus, quia Spiritus sanctus de Maria virgine esset incarnatus, et hinc apparerem hæreticus, et quod ideo periret mundus, quia talia scriberentur. Ut reor, non ita fecisset, nisi aliquid occulti odii subesset. Nescio tamen unde illum offensussem, nisi quod non mihi per omnia placebat, vel satis cautum videbatur, quod cum esset juvenis, et de vita sæculari noviter conversus, repente expetito sacerdotio publicum arripisset prædicationis officium, asserendo, ut ferebatur, quod cum auctoritate apostolica undecim suscepisset prædicationis remedio curandos episcopatus. Fateor illud mihi adhuc et sapientioribus plerisque videtur, quod ætati, et pristinæ ejus conversationi ordo iste, qui omnibus bene convenit, maxime convenisset, ut non ante prælatus, quam subditus, sed ante subditus quam prælatus esse studuisset.

C Dixi tibi : « Ab uno disce omnes; » nam revera similiter fere omnes adversarii mei, et nonnulli ardentius scriptis meis incubuerunt, et instantius ea scrutati sunt, desiderantes reperire aliquid quod jacerent in me, pertinens ad contagium cujuslibet hæreticæ maculæ in vindictam supradicti opprobrii, quod per me injectum sibi quærebantur in illa controversia de voluntate Dei. Tandem se aliquid scrutando invenisse sibi visi sunt, et ad horam hostiliter gaudere cœperunt, eo quod dixerim ego de tenebris creatos esse angelos. Hoc, inquam, manifeste hæresis est. Ego autem ad illos : Hæresis, inquam, est contradicere sanctæ et canonicæ Scripturæ, affirmare aliquid quod ab illa negatum est, negare aliquid quod ab illa affirmatum est. Quænam autem Scriptura contradicit, vel cui Scripturæ hoc contrarium est? Illis in hoc deficientibus, et auctoritatem contradictionis non inventientibus. Igitur, inquam, objectio vestra manifeste calumnia est, præsertim cum non de Creatore, sed de creatura quæstio sit, et nullus sit ex vobis qui cum auctoritate contradicere possit. Tantummodo nomen tenebrarum simplicibus horrendum esse vultis, distinguere nolentes tenebras bonas a tenebris malis. Sunt enim tenebræ bonæ, de quibus Psalmista : *Posuisti, inquit, tenebras, et facta est nox* (Psal. cxxx), utique Deo loquens, qui vidit cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. i). Ipse quoque

Deus dicit: *Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras (Isa. xlv)*. Quomodo vel quando formavit lucem, vel quas creavit tenebras? Utique in principio creatis cœlum et terram, tenebræ erant super faciem abyssi, dixitque Deus: *Fiat lux (Gen. 1)*. Hinc Apostolus ad Corinthios: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Jesu (II Cor. iv)*. Tenebræ illæ super faciem abyssi erant aer crassus et humidus, sole et luna, et stellis nondum illustratus. Ubi enim lux non est, tenebræ sint necesse est. Porro beatus Augustinus lucem illam angelos vult intelligi, quam Deus, et secundum Genesim, et secundum jam dictum Apostolum de tenebris splendescere jussit. Dicit enim in libro undecimo De civitate Dei: *Ubi de mundi constitutione sacræ litteræ loquuntur, non evidenter dicitur, utrum vel quo ordine creati sint angeli. Sed, si prætermismissi non sunt, vel cœli nomine ubi dictum est: « In principio fecit Deus cœlum et terram (Gen. 1), » vel potius lucis hujus, de qua loquor, significati sunt. Ac deinceps: Cum enim dixit Deus: « Fiat lux, et facta est lux (ibid.), » si recte in hac luce creatio intelligitur angelorum, profecto facti sunt participes lucis æternæ, quod est ipsa incommutabilis sapientia Dei, per quam omnia facta sunt, quam dicimus unigenitum Dei Filium, ut ea luce illuminati, qua et creati, fierent lux, et vocarentur dies, participatione incommutabilis lucis et diei, quod est Verbum Dei, per quod et ipsi et omnia facta sunt (Joan. 1)*. Plane ostendit quid velit, nos autem scire debemus, quam ob causam dubitabundus, et pene fugienti similis taliter dixerit, si recte in hac luce creatio intelligitur angelorum, et his similia, quæ præsentis loco perscribere nimis esset longum. Denique ante ipsum alii nonnulli sancti, sicut et illustres viri scripserant de opere sex dierum, et de luce illa, quod senserunt infirmum et inconstans, nec satis probabile videri huic poterat, quod videlicet ante creationem solis, qui quarto die creatus est, lux fuerit corporea, et nox ab eadem luce tribus vicibus discreta. His quæ dicta sunt adjungere libet illud, quod idem Pater in libro vicesimo primo ejusdem operis De civitate Dei, dum tractaret de supplicio diaboli, cujusmodi futurum sit, inter cætera dicit: *Hic occurrit quærere si non erit ignis incorporalis, sicut est animi dolor, sed corporalis tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiam pœna spirituum malignorum, idem quippe ignis erit supplicio scilicet hominum attributus et dæmonum, dicente Domino Christo: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv), » nisi quia sunt quædam sua etiam dæmonibus corpora, sicut doctis hominibus visum est ex isto aere crasso atque humido, cujus impulsus flante vento sentitur. Quod genus elementi si nihil ignis perpeti posset, non ureret reflexos in balneis. Ut enim urat prior uritur, facitque*

A quod patitur. Si autem quisquam nulla habere corpora dæmones asseverat, non est de hac re aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum. Finem hic posuit dicendo, non est de hac re laborandum, aut contentiosa disputatione certandum. Eligant igitur utrum velint. Si sensum probant tanti doctoris beati Augustini, quod ubi dixit Deus: *Fiat lux, et facta est lux*, tunc angeli creati sint, qui dicuntur et sunt lux, participatione incommutabilis lucis, quod est Verbum Dei, Apostolum simul audiant dicentem: *Quia Deus lucem illam de tenebris splendescere jussit*. Si autem concedere vel audire nolunt, quod lux illa sint angeli, dicant quando vel unde angeli creati sint. Quod si dixerint quod in illa Scriptura sint angeli prætermismissi: *B* Non, inquit idem doctor, esse prætermismissos hic existimo, quod scriptum est *requieverit Deum die septimo ab omnibus operibus suis quæ fecit (Gen. 11)*, cum liber ita sit exorsus: *In principio creavit Deus cœlum et terram, ut ante cœlum et terram nihil fecisse videatur*. Deinde ait: *Cum omnia creando disposita sint, quæ per sex dies consummata narrantur, quomodo angeli prætermitterentur tanquam non essent in operibus Dei, a quibus in die septimo requievit? Opus autem Dei esse angelos alibi sancta Scriptura clarissima voce testatur* Nam et in hymno trium in camino ignis virorum cum prædictum esset: *Benedicite, omnia opera Domini Domino (Psal. cii)*, in executione eorundem operum etiam angeli nominati sunt, et in psalmo canitur: *C* *Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli ejus, etc.*, usque **300** *quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt (Psal. cxlviii)*. Etiam hic apertissime a Deo factos esse angelos divinitus dictum est, cum eis inter cætera cœlestia commemoratis infertur ad omnia: *Ipse dixit, et facta sunt*. Eligant, inquam, utrum velint; nam ego voces illorum non metuo, dummodo demonstrare non possint quod ego in sermone aliquo vocibus sanctæ canonicæ Scripturæ contrarius sim. Sed et hoc inferam, quia sic ubi sancti doctores, qui utique in fide concordés sunt, in aliqua sententia discrepant, illi libentius atque confidentius tanquam magistro discipulus aurem præbebo consentientem, cujus ex ore sententiam audiero Scripturæ canonicæ testimoniis magis vel melius esse roboratam; exempli gratia. Hic idem beatus Augustinus in Evangelium secundum Joannem ubi scriptum est: *Et cum intinxisset panem dedit Judæ Simonis Scariothis (Joan. xiiii)*, hæc inter cætera dicit: *Non autem ut putant quidam negliger legentes, tunc Judas Christi corpus accepit. Intelligendum est enim, quod jam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, sicut sanctus Lucas evidentissime narrat*. Porro beatus Hilarius Pictaviensis in Evangelio secundum Matthæum dicit (30): *Post quæ Judas proditor indicatur, sine quo pascha*

accepto calice et fracto pane conficitur. Dignus enim A
 æternorum sacramentorum communionem non fuerat.
 Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum
 turbis reversus ostenditur. Neque sane bibere cum
 Deo poterat, qui non erat bibiturus in regno, cum
 universos istum bibentes ex vitis istius fructu bibituros
 secum postea polliceretur. Si causa postulaverit, ut
 in quæstionem veniat, utrum Judas adhuc in illa
 hora cum discipulis fuerit, an ante jam exierit,
 exitu illo quem Joannes determinat dicens: *Cum
 ergo accepisset buccellam exivit continuo (Joan. XIII)*,
 quis horum magis audiendus, vel sequendus erit?
 Is utique cui magis opitulatur ratio sumpta de textu
 Evangelium narrationis. Ratio beati Augustini ista
 est: *Quia Lucas ita narravit, ut prius diceret post
 illam typicam cœnam quam ita scripsit: « Et cum B
 facta esset hora discubuit, et duodecim apostoli
 cum eo, et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha
 manducare vobiscum (Luc. XXII), » etc. Prius, inquam,
 diceret: Et accepto pane, gratias egit et fregit, et
 dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, etc., quam
 scriberet hæc verba Domini: Verumtamen ecce
 manus tradentis me mecum est in mensa (ibid.):
 Hæc est ratio beati Augustini. Denique si verba hæc
 Dominus locutus est de Juda: *Ecce manus tradentis
 me mecum est in mensa*, postquam illis sacramentum
 corporis et sanguinis sui tradiderat, consequens
 est, quod eidem sacramento cum cæteris apostolis
 interfuerit et Judas. At vero secundum alios evan-
 gelistas Matthæum et Marcum, non post, sed ante-
 quam traderet sacramentum corporis et sanguinis C
 sui, verba hæc Dominus de Juda dixit: *Amen dico
 vobis, quia unus vestrum me traditurus est, etc.,
 usque tu dixisti (Matth. XVI; Marc. XIV)*, et tunc
 demum sequitur, quia cœnantibus eis, accepit Jesus
 panem (ibid.), etc. Hæc est ratio beati Hilarii. Si igitur
 scire opus est, vel scire cupimus cujusnam ratio
 firmior sit, pervidendum prius est, quomodo Lucas
 a cæteris evangelistis Matthæo et Marco in ista
 narratione non discrepet, quia videlicet beatus
 Augustinus eorum consonantiam hic non requisivit,
 dum Lucæ narrationem sequi visus est. Quærentibus
 istud jam occurrit, quomodo Lucas non dissonet a
 cæteris, quia videlicet cum dixisset: *Et accepto pane
 gratias egit, et fregit, et dedit eis dicens: Hoc est D
 corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in
 meam commemorationem, similiter et calicem, ita
 determinavit ut diceret, postquam cœnavit (Luc.
 XXII)*. Profecto, si postquam cœnavit, ergo et post
 verba hæc: *Verumtamen ecce manus tradentis me,
 mecum est in mensa (ibid.)*, quia, sicut jam dictum est,
 secundum alios evangelistas hæc verba dixit: non
 postquam cœnavit, sed quando cœnavit, et de cœna
 ipsa buccellam intinctam Judæ porrexit, qui et sicut
 Joannes refert, *continuo exivit (Joan. XIII)*. Quorsum
 istud? Videlicet ut recogites qualem ob causam ego
 absens pene fuerim judicatus, quatenus omnis mihi
 licentia scribendi tolleretur, et quomodo tibi velut de
 cœlo a Deo missus pro me occurrerit beatus Hilarius,
 suumque librum manibus tuis, et suam sententiam
 quam non quærebas, sed nec usquam esse sciebas,
 tuis ingesserit oculis. Adhuc tibi eram fere inco-
 gnitus, tantum autem semel visus, et tecum pauca
 locutus, quando istud actum est, adversariis mihi
 nescienti, et procul absenti magnam invidiam con-
 stantibus. Habueram quippe cum aliquo magni
 nominis, magnæque æstimationis scholastico licet
 monacho certamen permolestum de sacramento cor-
 poris et sanguinis Domini, qui inter cætera, quibus
 deprimere conabatur majestatem tanti sacramenti,
 illud mihi objecerat, quia sacramentum illud Judæ
 quoque traditori suo Dominus dedit sicut et cæteris
 apostolis, hoc nimirum intendens, quod nequaquam
 illi dedisset, si vera esset substantia corporis et san-
 guinis sui. Quod autem illi, videlicet Judæ proditori
 dedisset simul cum cæteris, in promptu erat illi
 astruere auctoritate beati Augustini. Ejus rei ne-
 cessitas me compulit, ut dicerem non esse in canone
 scripta beati Augustini, non esse illi per omnia
 confidendum sicut libris canonicis. Putarem ego
 novum vel incognitum hoc esse adversariis, præ-
 sertim nominatis, et scientia non parum præsumen-
 tibus, maxime in comparatione mei rudis, ut puta-
 bant, atque juvenuli? At illi me ex hoc diffamare
 cœperunt, tanquam hæreticum, qui dixissem non
 esse in canone beatum Augustinum. Nosti ubi,
 quando vel quomodo tibi is, de quo jam dixi, occur-
 rerit beatus Hilarius, taliterque me defenderit, ut
 sine illo non possem judicari hæreticus. Illud mihi
 miraculum fuit, quod de corde meo nulla unquam
 delebit oblivio, et quandiu ero, tandiu ero, tam in
 præsentem quam in futuro sæculo, per gratiam Christi
 grates illi semper habebam. De mei quoque animi
 constantia nonnihil gratulor in Domino, quia, cum
 nullum omnino scirem de sanctis doctoribus habi-
 turum me fore in hac sententia patronum (neque
 enim ego magis quam tu, sciebam beatum hinc
 aliquid scripsisse Hilarium) bonum tamen, juxta
 quod ex Evangelio conceperam, exercui zelum,
 sciens scriptum: *Quia diligentibus Deum omnia
 cooperantur in bonum (Rom. VIII)*. Contigit itaque
 mihi, juxta illud quod sapiens Jesus filius Syrach
 dixit: *Speciosa misericordia Dei in tempore tribula-
 tionis, quasi nubes pluvie in tempore siccitatis (Eccli.
 XI)*. Cum enim tribulatio patriæ immineret, quis
 denique tribulationem illam non audivit; cum, in-
 quam, patriæ tribulatio vehemens prope jam ades-
 set, me dissimulante exire, et reverti ad te quo
 me magnopere invitabas, sine dubio manum meam
 apprehendit angelus Domini, et per obedientiæ ja-
 nuam eduxit me, dum sanctæ memoriæ Fridericus in
 episcopum electus, cujus causam conscius et testis
 Deus tantis tanque crebris miraculis defendit atque
 illustravit **301** secum huc ad Agrippinensem me-
 tropolim cum electionis suæ testibus adduxit me. Ex-
 tune obedienter hic ego passus sum detineri et quia
 succedentem tribulationem non sensi, imo dulce con-
 solationis refrigerium inveni: dixi, iterumque dico,*

uti expertus sum, quia speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviae in tempore siccitatis.

Desinant igitur vel nunc adversarii de paupere isto, qui locutus est, dicere: Quis est hic, vel quid opus est eum loqui, cum sancti et antiqui doctores sufficienter locuti sint? quod si nec dum desinunt, audebo adhuc loqui, et dicere illud Isaianum: Quia post omnes, vel infra omnes terminos terræ, id est humiles qui recordati sunt nominis Domini, et locuti sunt in nomine Domini, fortasse istum quoque pauperem contingit: *Domine, in angustia requisierunt te: in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus a facie tua, Domine. Concepimus, et quasi parturivimus et peperimus* (Isa. xxvi). Quis rogo sapiens est, qui dicat mulieri quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum. Quid clamas, cur non taces, cur non imponis ori tuo silentium? Forte dicat mihi aliquis: Tunc es ejusmodi? Quando vel quomodo concepisti? Unde scis quod a facie Domini

conceperis, ut illa quæ scripsisti quasi parturiens loquereris? At hæc, inquam: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi, vae mihi!* (Isa. xxiv.) Verumtamen desinant, propter illud quod itidem Isaias dicit: *Vae qui dicit patri: Quid generas, et mulieri: Quid parturis?* (Isa. xlv.) Derogat enim patri, qui invidet prægnanti; derogat generanti, qui invidet parturienti. Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis misericordiam generat, et viduam verbo suo consolatur animam, et tu dicis: *Quid generas?* Verbum mente conceptum vocem quærit, et tu dicis: *Mulier, quid parturis?* Defensa est Thamar nurus Judæ testimoniis congruis, *de viro, inquam, cujus hæc sunt concepti: Cognosce cujus sit annulus, et armilla, et baculus* (Gen. xxxviii). Cognosce et tu, si vis, utrum nec ne sit in scriptis meis annulus fidei, baculus spei, armilla charitatis, et dicentem audi animam meam *de viro, cujus hæc sunt, concepti.* Nam et aliquid recolo in me sensibiliter factum, ut indubitanter dicam, qui *datum hoc sive donum desursum est, descendens a Patre luminum* (Jac. i).

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Jam dudum, o amice, ut reor, tædio fessus es, et narratio mea, quasi sarcina tibi est in via, dum ad aliud animo properas, dum postulata festinus expectas. Verumtamen suum in his quoque teneat dilectio iudicium, quod scilicet non debuerim ego perpetuum de talibus tenere silentium. Quomodo enim tacendo de hujusmodi illud Sapientis observarem consilium: *Ne accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium?* (Eccli. iv.) Hæc igitur, si non fastidias, nec reputes pro sarcina, non ingratus accipies sequentia quæ postulaveras. Primum eorum de quibus tibi respondere proposui ex Regula sancti Benedicti, ordo est nocturnarum vigiliarum Dominicæ noctis, *qui omni tempore, ait idem Pater sanctus* (cap. xi), *tam æstatis quam hiemis, æqualiter in die Dominico teneatur.* Illic jam dicendum quod nullus ignorat, aut ignorare debet Christianus, quia media nocte Dominica surrexit Dominus, triginta tribus oris sepulcro clausus, quæ hoc modo supputantur. Hora nona spiritum emisit, et sepultus est, et tres horæ supererant ejusdem diei: Nox sequens et dies subsequens; nox, inquam et dies, horæ sunt viginti quatuor, et additis tribus jam dictis, viginti septem fiunt, quibus adjice medium noctis, id est horas sex, et fiunt horæ triginta tres. Tribus igitur diebus, etsi non totis, in sepulcro quievit, et media nocte surrexit, et proinde media nocte surgimus ad confitendum sanctæ

Trinitati, cui vera humanitas Christi, tali fide pro homine satisfecit. Illic omnis prima Sabbati, cum nocte sive vespera, quæ lucescit in prima Sabbati, Dominica meruit nuncupari. Adhuc inspicere plenius. Triginta namque annis, qui numerus ternarius decimo est, secretus vixit, tertio suæ prædicationis anno passus est, triginta tribus horis, ut jam dictum est, exanimis jacuit, tertia die resurrexit. Adde quod adhuc pulcherrimum est, qui tribus idem passionibus est consummatus, scilicet flagellis cæsus, cruci affixus, lancea transfixus, inter duos latrones ipse tertius, pro latrone Barabba commutatus. Merito ergo placata Trinitas, suam confestim generi humano faciem cœpit ostendere, eductis omnibus de regione tenebrarum, qui venturi hujus fidem habentes ex hac vita migraverant: et prædicari voluit nobis residuis, ut baptizaremur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

302 CAPUT II.

Præmisso igitur versu: *Deus, in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina*, tertio dicendum, ait beatus Benedictus (cap. 9), *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Cur hoc, nisi quia Dominus ipse Filius hominis, cujus in persona resurgentis hoc sine dubio dicimus, extunc apertis labiis et ore suo, laudem sanctæ Trinitatis annuntiare cœpit, juxta illud quod in psalmo dicente patet. *Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara* (Psal. lvi), cum respondisset: *Exurgam*

diluculo, protinus subjunxit: Confitebor tibi in populis, Domine, et psalmum dicam tibi in gentibus? (Psal. lvi.) Mutus enim fuerat, et ore clauso, labiisque non apertis steterat ante præsidem, ita ut miraretur præses vehementer juxta illud: *Ego autem tanquam surdus non audiebam, sicut mutus non aperiens os suum (Psal. xxxvii);* itemque illud: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondeute se obmutuit et non aperuit os suum (Isa. liii).* Tempus quippe tacendi, et tempus loquendi (*Eccl. iii*). Tempus tacendi finem accepit, et tempus loquendi initium sumpsit, cum illo jam dicto ipsius ad Patrem responso: *Exurgam diluculo.* Propterea nos media nocte surgentes, et in illius horæ contemplatione volens stare vigilantes, Spiritus sanctus (quo idem Pater plenus erat) subjungendus est, inquit, tertius psalmus, et Gloria. Vox namque ipsius resurgentis est psalmus ille, quem, si rite perpendas profecto animadvertis multum ad rem pertinere. Deprimit namque imprimis causam adversariorum malam, causam ipsius bonam et gloriosam, et deinde judicium et misericordiam, super adversarios judicium, super populum credentem misericordiam. Causa namque adversariorum mala hæc est: *Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me. Multi dicunt animæ meæ non est salus ipsi in Deo ejus (Psal. iii).* Causa ipsius bona et gloriosa hæc est: *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum (ibid.).* Item: *Ego dormivi et soporatus sum, et exurrexi, quia Dominus suscepit me (ibid.).* Deinde super adversarios judicium hoc est, cum tuba terrificæ, quasi tubæ belli, *Non timebo millia populi circumdantis me, exurge Domine, salvum me fac, Deus meus, quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti (ibid.).* Nam percussione Judæorum adversantium illi, percussione corporum, ut taceam nunc de percussione animarum, et contritionem dentium, de quibus alibi dictum: *Filii hominum, dentes eorum, arma et sagitta, et lingua eorum gladius acutus (Psal. lvi).* Quis non audivit? Quis eversionem sive excidium gentis illius et principium, ignoravit. Porro super credentes hæc est misericordia: *Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua (Psal. iii).*

CAPUT III.

Post hunc, ait, nonagesimus quartus, qui profecto rei vel tempori valde congruit, maxime ab illo versu: *Hodie si vocem ejus audieritis, usque ad finem, si introibunt in requiem meam.* Dies namque ille quem ibi determinat Spiritus sanctus, sicut Apostolus quoque meminit dicendo: *Quoniam ergo superest quosdam introire illam, et hi quibus prioribus annuntiatum est non introierunt propter incredulitatem, iterum determinat diem quemdam Hodie, in David dicendo, post tantum tempora sicut supra dictum est: Hodie, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda (Hebr. iv):* dies, inquam, illa ab hora illa cœpit sive illu-

xit, qua Christus resurrexit. Siquidem dies ille resurrectionis est. Quod sciens sanctus evangelista cum dixisset: *Et valde mane una Sabbatorum veniunt ad monumentum, orto jam sole (Marc. xvi).* Nam si mane sive ortum solis, vulgariter, et absque mysterio velis intelligere: quomodo sibi conveniunt, et non magis repugnantia sunt, valde mane, et orto jam sole? Iste ergo dies resurrectionis est, dies octava est, quæ finem non habet, octava quæ a prophetis et sanctis Patribus diu desiderata atque præsignata est, testantibus psalmis nonnullis, qui pro octava inscribuntur, et cantoribus David, qui pro octava canebant, sicut in Paralipomenon scriptum est: *Quia alii in nablis arcana cantabant, alii in citharis pro octava canebant, alii tubis clangebant coram arca Domini (I Par. xv),* cujus in illa reductione figurabatur hæc ipsa resurrectio Domini. Dicitur autem octava, videlicet post septem dies illos quos in initio sui distinctos habet sancta Scriptura dicendo: *Factum est vespere et mane dies unus; et: factum est vespere et mane, dies secundus; factum est vespere et mane, dies tertius; et factum est vespere et mane, dies quartus; et factum est vespere et mane, dies quintus; et factum est vespere et mane, dies sextus (Gen. 1).* Porro de die septimo non dixit: *Et factum est vespere et mane dies septimus,* quia videlicet, dies ille non est factus in quo requiescit Deus, sed est ipsum verbum, et sapientia ejus. Cæteri sex dies facti sunt, et ut beatus Augustinus vult in libro de Civitate Dei undecimo, sex species sunt operum, ex quibus Deum mente cognoscimus, sicut diebus solis hujus, ad videndum aliquid secundum corpus, illuminamur. Et ideo non dictum est in initio, aut dici debuit, *factumque est vespere et mane, dies primus,* sed dictum est *dies unus,* quia videlicet, neque angelica, neque alia creatura dies est primus, sed dies ille in quo requiescit Deus, ordine quidem Scriptura aut numero, septimus, natura vero dies est primus. Igitur resurrectio Domini ipsa est dies octava, octava autem eadem quæ prima est, quia videlicet, ipse, per quem Deus omnia fecit, et in quo requiescit, et is qui a mortuis resurrexit, unus Deus est, verus et æternus, unus idemque Deus, et homo Jesus Christus, et omnis homo non in alia, sed in ipsa qua creatura est specie vel natura (licet in alia gloria) resurrecturus est.

CAPUT IV.

Quamvis ad alia properemus, et fastidium legentis ex multiloquio vitandum sit, attamen propter devotionem excitandam in vigiliis Nativitatis Dominicæ noctis, adhuc aliquid breviter dicere libet de sacramento noctis ejusdem sive diei, juxta quod intelligere possumus in eo quod ab evangelista dictum est: *Vespere Sabbati quæ lucescit in prima Sabbati (Matth. xxviii).* Solemnitas vespere hujus sive noctis et diei sequentis jucunda valde nobis debet esse, respectio, sive respectationis occasio, in faciem jam dicti diei [al. Dei] et hominis Jesu Christi. Nam quia Sabbati cum sequenti mane, id est cum

prima Sabbati conjungit Ecclesia sancta, in unam A festivitatem Jesu Christi opportune per studium meditationis illud recolimus, quia secundum hanc similitudinem, Sabbatum Dei, id est verbum vel sapientia Dei, in unam convenit personam, cum vera humanitate ejusdem Verbi. Et hæc, scilicet humanitas illius, humanitas glorificata gloria resurrectionis, eidem Deo Patri, prima est Sabbati, id est præcipua causa vel materia requietionis atque delectamenti, quia, sicut scriptum est, *revera lætabitur Dominus in operibus suis (Psal. cmi)*. Nihil enim Deus tale unquam fecit inter cætera opera, quæ dignatus est operari. Et erant quidem valde bona, sed nihil tale, ut est humanitas conjuncta Verbo in unitate personæ. Similitudinem sume de cithara, quoniam huic dixit Pater: *Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara (Psal. lvi)*. Etenim citharæ antiquitus octo chordis fiebant. Octava autem chorda eadem est quæ prima, nisi quod altius resonat sono, quem disciplina musicæ artis diapason nuncupat. Igitur, quemadmodum in hac symphonia quæ dicitur diapason, nulla chorda sive vox, præter octavam eadem est quæ prima: ita in universitate creaturæ, quæ sex diebus peracta est, nihil est illi diei qui, ut supra jam dictum est, natura primus, numero autem est septimus; nihil, inquam, illi diei, illi Verbo, vel sapientiæ Dei ita est, vel esse debet conjunctum, ut iste unicus homo Deus et Salvator hominum, Deus et imperator angelorum. Et omnes quidem chordæ bene resonant, omnia enim opera sex dierum valde bona sunt, sed ista chorda cum prima et eadem est, et altera: eadem secundum personam, altera secundum substantiam. Illud quoque perpulchrum est considerare, quia Sabbatum vel requies Domini, in Genesi vesperam non habet, in Evangelio autem habet, dicente divino evangelista: *Vespere Sabbati (Matth. xxviii)*, quam ne putes præcedentem, sicut in eadem Genesi cæterorum quemque dierum sua vespera præcedit, determinat sic dicendo, *quæ lucescit in prima Sabbati (ibid.)*. Denique Verbum, quod erat in principio apud Deum, secundum se nullam unquam habuit vesperam: nam et ipsum potius est et erat ante omnia, secundum autem susceptum hominem et vesperam habet et mane, dies unus, ut jam dictum est. Cæterorum dierum erat vespera in eo quod quidquid factum est, *in ipso vita erat (Joan. i)*, et in ipso lætebant omnia, inter quæ prædestinata erat, et ipsa sua, de qua loquimur, humanitas, gloria, vel mane resurrectionis glorificanda.

CAPUT V.

Invitati igitur vocibus jam dicti psalmi octogesimi quarti, dum convenimus, dum astamus ad gloriam diei hodierni, diei quæ a resurrectione Domini illuxit, et finem non habebit, significare nobis ipsis debemus testimonium fidei, quod simus orthodoxi, quod chorus vel conventus noster non sit conventiculum Arianæ seu cujuslibet hæreticæ partis, imo sit cætus atque solemnitas catholicæ pacis, in fide

sanctæ et individue Trinitatis. Quomodo? Deinde, inquit beatus Benedictus, sequatur Ambrosianum. Ambrosianum dicit hymnum, cujus carminis consuetudinem occidentalibus provinciis sanctitas invexit beati Ambrosii Mediolanensis episcopi in persecutione Arianorum. Cum enim Justina imperatrix, favens impietati Arianorum, instaret pertinaci furore, ut deportaretur catholicus episcopus in exsilium, plebs catholica communiens ecclesiam totis fere noctibus pervigil custodiebat pastorem suum. Et eo tempore primum antiphonæ, hymni, et vigiliæ, in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt, cujus celebritatis devotio usque in hodiernum diem, non solum in eadem Ecclesia, verum et per omnes fere manet Occidentis provincias. Porro in Constantinopolitana urbe sub iisdem temporibus hymni fidem sanctæ Trinitatis consonantes itidem contra Arianorum vesaniam, ab episcopo Joanne instituti sunt. Ariani namque foras civitatem collectas agebant, Sabbato autem atque Dominica intra portas et per porticus congregati hymnos et antiphonas ex Ariano dogmate compositas decantabant, et hoc maxima noctis parte facientes, diluculo cum ipsis antiphonis per mediam civitatem, egressi portam, ad suam Ecclesiam concurrebant. Cumque hoc crebro quasi ad vituperationem orthodoxorum facere non cessarent (frequenter enim etiam hoc cantabant: *Ubi sunt qui dicunt trina virtute unum*), tunc Joannes metuens ne simplices hujusmodi cantibus traherentur, instituit suum populum, ut et ipsi nocturnis occuparentur hymnis, quatenus et illorum obscuraretur opus, et fidelium professio firmaretur. Cumque clariores hymni Nomenclatorum noctibus apparerent, fecerat enim etiam cruces argenteas, quæ cum argenteis cereis portabantur, expensas ad hæc Eudoxia Augusta præbente, tunc Ariani zelo tracti usque ad necem insurgunt, et ex populo utriusque partis quidam extincti sunt. Hinc motus imperator prohibuit Arianos hymnos publice decantare. Sed et longe superius apud Antiochiam Syriæ, Ignatius tertius post apostolum Petrum episcopus, qui etiam cum ipsis debebat apostolis, vidisse fertur angelorum visionem, quo scilicet modo per antiphonas sanctæ Trinitati dicebant hymnos, isque modum visionis Antiochenæ tradidisse probatur Ecclesiæ. Igitur ad initium nocturnarum vigiliarum post psalmum octogesimum quartum, sequatur, ait beatus Benedictus, Ambrosianum, id est hymnus, catholicæ fidei testimonium, quia talis cantici usus ab orthodoxis inceptus est, contra impietatem hæreticorum, maximeque Arianorum in beatam Trinitatem peccantium.

CAPUT VI.

Deinde modulatis, ait, sex psalmis et versu, residentibus cunctis disposite et per ordinem in subselliis, legantur in codice quatuor lectiones cum responsoriis suis, et cætera. Et psalmi et lectiones, et responsoria, et cantica de prophetis, Scripturæ sunt, de quibus dicebat: *Et illæ sunt, quæ testima-*

nium perhibent de me (Joan. v), et quoniam oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, et prophetis, et psalmis de me (Luc. xxiv). Unde enim totus eardem ordo vigiliarum constructus est, nisi de lege et prophetis, et psalmis, et in novissimo de lectionibus evangelicis? Et quidem æstivis noctibus Dominicis, lectiones ac responsoria, forte putas vel dicas non esse de lege aut prophetis, quoniam sumuntur de libris Regum? Sed illa quoque Scriptura, recte prophetica dicitur, quoniam, ut ait beatus Hieronymus, Regum liber primus et secundus Samuel dicitur, et tam in Regum rebus gestis, quam in prophetarum dictis, multa prophetica Christi mysteria continentur. Tres libros Salomonis, Parabolas et Ecclesiasten, et Cantica canticorum quis intendere nesciat in gratiæ vel gloriæ Christi sacramentum? Scriptura libri Machabæorum tota quidem bellica est, verumtamen propheticæ veritati consocialiter, et amice conjuncta, quia videlicet, ut prophetiæ complerentur, ut gens reservaretur, ex qua Christus secundum promissiones 304 patrum erat nasciturus, multum adjuverunt laboriosi bellatores Machabæi, sicut plenius edixi, in opere, quod scripsi tibi, de Victoria Verbi Dei. Quamvis igitur et Machabæorum libri, et Judith, et Tobitæ, et quæ dicuntur hagiographa, suis quæque, ut ordinata sunt, temporibus, in istis Dominicarum noctium vigiliis legantur, nihilominus recte in toto vigiliarum earundem ordine illud intendere debemus, quod veraciter dixit ipse: *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me*, quatenus ex usu psalmorum, lectionum atque responsoriorum, quibus non solum instruitur verum etiam per musicæ suavem potentiam potentemque suavitatem schola Dominica naturaliter et utiliter in tali negotio delectatur, sciamus sic fuisse scriptum, et proinde gratulemur quia non est nova sive humana adinventio, hæc annuntiatio, quæ annuntiata est nobis, qua Christus prædicatur resurrexisse a mortuis.

CAPUT VII.

Quare autem vel quid intendens ita diligenter inculcat dicens, qui ordo vigiliarum omni tempore tam æstatis quam hiemis æqualiter in die Dominico teneatur, nisi forte, quod absit! si tardius surgant, aliquid de lectionibus breviandum sit aut responsoriis? Cur nunquam minus a duodenario numero nos expendere vult in psalmis, in lectionibus, in responsoriis, vigiliarum Dominicæ noctis? Videlicet ut apostolorum numerum, sive plures sive pauciores quolibet in loco fuerimus, dum media nocte ad confitendum surgimus, apostolorum, inquam, numerum in nobisipsis representemus, quorum ab illo noctis medio reatum est gaudium, et tristitia paulisper converti cœpit in gaudium. Hoc enim perpulchro schemate, vigiliarum completio veraciter dictante formata Spiritu sancto, intellectum habenti significat, dum choro illum jucunditatis concrepante, et alteruante modulante hym-

num, *Te Deum laudamus*, antequam finiatur idem hymnus, ingreditur sacerdos sacris indumentis radiatus, præcedente candelarum lumine, et sacri thuris odore. Sive abbas ipse, sive alius quilibet sacerdos ille sit, Domini nostri Jesu Christi personam gerit, qui, ipsa die qua resurrexit, sero stetit in medio jam dictorum apostolorum, et dixit eis: *Pax vobis* (Joan. xx). Ingreditur autem, choro, ut jam dictum est, concrepante hymnum gloriosum, licet hymnus proprie dici consueverit, laus metricè composita. Nam quia hymnus Græce, dicitur laus Latine, et hæc laus, *Te Deum laudamus*, quam tunc alternando conjubilamus, inter omnes laudes Dei, non est ignobilis, recte hanc venerabilis Pater, hymnum nuncupaverit. Ingreditur, inquam, choris hanc laudem alternantibus, quia *quando venit et stetit*, ut jam dictum est, *Dominus Jesus in medio discipulorum* (ibid.), ipsi de illo attoniti, præ imminentis inundatione gaudii loquebantur, sicut evangelista Lucas narrat evidentius: *Et surgentes, inquit, eadem hora duo ex discipulis ejus de Castello, quo terant, nomine Emaus, regressi sunt in Hierusalem, et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum ipsis erant, dicentes: Quod surrexit Dominus vere et apparuit Simoni, et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. Dum hæc autem loquerentur, Jesus stetit in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis* (Luc. xxiv). Pulchre igitur nobis alternatim laudem concrepantibus, sacerdos, modo quo jam dictum est, ingressus, salutat conventum, dicens: *Dominus vobiscum*, legitque lectionem evangelii, cum timore et tremore stantibus omnibus, quia *Dominus*, ut jam dictum est, *stans in medio discipulorum dixit eis: Pax vobis*, et deinde bonum illis de nobis gentibus nuntium injunxit, dicens inter cætera, illis adhuc non credentibus et mirantibus præ gaudio, *quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes* (ibid.). Et alius evangelista, scilicet Joannes ita dicit: *Gavisi sunt ergo discipuli, viso Domino* (Joan. xx). Gavisi sunt omnes, et sine dubio gaudii sui voces emisissent, et exclamaverunt præcipue Thomas ille, qui palpavit et exclamavit: *Dominus meus, et Deus meus!* (Ibid.) Nonne igitur pulcherrime atque sanctissime perlecta evangelii lectione, respondentes omnes, *Amen*, simul de ore abbatis sive sacerdotis arripimus hymnum hunc ex præcepto tanti Patris: *Te decet laus, Te decet hymnus?* Et sic, ait, finiantur vigiliæ nocturnæ, nimirum in contemplatione et significatione gaudii magni, gaudii, de quo dixit: *Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. xvi).

CAPUT VIII.

Nec vero illud quoque a ratione vacuum videri patimur, quod tribus istæ, vigiliæ sectionibus, taliter interciduntur. Modulatis, ait, sex psalmis et

versu, legantur quatuor lectiones, cum responsoriis suis, post quas lectiones sequantur ex ordine alii sex psalmi. Iterumque legantur aliæ quatuor lectiones cum responsoriis suis. Deinde tria cantica cum antiphona (dicto deinde versu et data benedictione, legantur, ait, aliæ quatuor lectiones, de Novo Testamento, ordine quo supra. Non, inquam, abs re videri debet, quod taliter duodenarius lectionum numerus, tribus sectionibus intercisus est; sed idcirco quia tres sunt vigiliæ noctis, et in quarta aspirat dies, et inclinatur umbræ, quia videlicet quarta vigilia quondam venit ad eos, scilicet discipulos suos, quod evangelistæ narrant hoc modo: *Et cum dimisisset eos, abiit in montem solus orare. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) quarta vigilia noctis venit ad eos, ambulans supra mare. Cumque dixisset: Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. Respondens Petrus, dixit: Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas (Matth. xiv), etc.* Illa namque tempestas taliter, sedata, passionem Domini præsignabat, qua futurum erat ut apostoli turbarentur, et Petrus negaret, solumque relinquerent Dominum fugientes omnes, ipse autem, consummata oratione, id est transacta passione et triduana morte (quæ nimirum oratio fuit pro salute totius mundi) redire inciperet ad eos, ut tristitiæ illorum tempestatem in tranquillitatem gaudii converteret. Quod utique quarta vigilia noctis, id est jam aspirante die, fieri cœptum est, quando sedit angelus ad sepulcrum Domini, et locutus est mulieribus, cujus gloriosæ rei respectu, matutinas laudes canimus, unde post hac dicendum erit plenius. Ut igitur cunctas, Creatori et Salvatori nostro, noctis vigiliæ, quomodo humanæ fragilitati possibile est, debite nos persolvere sciamus, recte et pulchre **305** secundum quatuor vigiliæ noctis, trifarium numerum sæpe dictum distinguimus, et deinde laudibus matutinis invigilamus.

CAPUT IX.

Cum hæc ita sint, profecto non abs re est, quod in tertio nocturno beatus Pater diversitatem hanc a cæteris esse voluit (cap. xi), ut non psalmi, sed tria, inquit, cantica de prophetis canantur, et aliæ quatuor lectiones de Novo Testamento legantur. Unde **B** cunque præcedentes sint quatuor et quatuor lectiones, lectiones istas tertii nocturni de Novo Testamento vult haberi, ut quasi molæ inferiori mola superior adjiciatur, ejusque volucris circuitu tritum frumentum Dei, firmiorem magis ac magis nostris in mentibus sacramenti Dominici sensum operetur. Cur hoc? videlicet, quia nox illa tota quidem sancta, tota est festiva, verumtamen sanctæ festivitatis sive festivæ sanctitatis ejus causa, tertia vigilia incipiente (quod est medium noctis) effulsit, quia tunc Salvator resurrexit. Illam scilicet, tertiam vigiliam, tertii nocturni ordo, ut jam dictum est, respicit. Pulchræ igitur præcedentibus canticis prophetis quatuor sequuntur lectiones Novi Testamenti, lectiones sancti

A Evangelii, ut gaudium contempleremur seminantis atque metentis, sicut ipse Dominus quodam loco dixit: *Et qui metit mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam, ut et qui seminat simul gaudeat, et qui metit. In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, et alius qui metit. Ego misi vos metere, quod non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis (Joan. iv).* Denique qui laboraverunt, qui seminaverunt hoc magnum Domini: cæ passionis et resurrectionis sacramentum, prophetæ fuerunt. Exempli gratia Isaias, qui dixit admirans, qui admiratus est dicens: *Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra (Isa. lxiii), etc.* Et Osee qui dixit: *Venite et revertamur ad Dominum, quia ipse cœpit et sanabit nos, percutiet et curabit nos, vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus (Ose. vi).* Et Sophonias qui dixit: *Quapropter exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum (Sophon. iii), etc.* Isti sine dubio cæterique prophetæ laboraverunt et seminaverunt, quia Verbum Dei, carnem futurum, cum labore et formidine prædixerunt, sicut dicit unus eorum: *Si occiditur in sanctuario Domini, sacerdos et propheta? Formido et laqueus facta est nobis vaticinatio et contritio (Thren. ii, iii).* Nunc autem ex quo resurrexit Christus, et qui seminavit simul gaudet, et qui metit, scilicet et prophetæ et apostoli, et istud contemplari in conjunctione canticorum de prophetis, et lectionum sancti Evangelii, sine dubio dulce est, et fructus nostræ solemnitatis.

CAPUT X.

Quarta vigilia noctis, qua, ut supra memoratum est, venit ad eos ambulans supra mare, sedit angelus ad sepulcrum annuntians illum resurrexisse a mortuis, quod erat sine dubio tempestates inferni, et mortis abyssum superasse. Ipsa est vigilia matutina, ipsa matutina custodia, de qua et in Exodo legimus: Jamque advenerat vigilia matutina, et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum, et subvertit rotas currum, ferebanturque in profundum (Exod. xiv). Et in psalmo canimus: *A vigilia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino (Psal. cxviii).* Vigilia hæc valde illustris, et valde commoda est meditationi et sanctæ contemplationi, studium mentis juvante etiam sobrietate corporis. Hinc et Psalmista loquitur: *Si memor fui tui super stratam meam, in matutinis meditabor in te quia fuisti adjutor meus. (Psal. lxxvi).*

CAPUT XI.

Igitur in matutinis Dominico die, ait beatus Benedictus (cap. 12), imprimis dicatur sexagesimus sextus psalmus sine antiphona in directum. Post quem dicatur quinquagesimus cum alleluia. Post quem dicatur centesimus septimus decimus, et sexagesimus secundus. Inde benedictiones et laudes. Psalmus sexagesimus sextus iste est: *Deus misereatur nostri, et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri (Psal. lxxvi).* Porro de angelo qui sedit vigilia

illa, vigilia quarta sive matutina, ad sepulcrum Domini, sanctum Evangelium dicit: *Quia erat aspectus ejus sicut fulgur, et vestimentum ejus sicut nix* (Matth. xxviii). Non ergo iste psalmus, dum in primis enim dicimus, oportune mittit nos ad contemplationem illius vultus angelici, per hoc dictum: *Illuminet vultum suum super nos et misereatur nostri?* (Psal. lxxvi.) Denique ille fulgureus aspectus angeli factum esse significabat illud, quod spiritus propheticus postulabat, et præselebat futurum dicendo: *Illuminet vultum suum super nos, et subjungendo, ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum* (ibid.). Vestimentum ejus quod erat sicut nix, sive stola candida, qua erat coopertus juvenis sedens in dextris, sicut alius evangelista dicit (Marc. xvi), lætitiæ gentium, et iudicium quo constituentur oves a dextris in die resurrectionis universalis, sine dubio significabat, et illo tali habitu suo, sine dubio concordabat versiculo huic psalmi jam dicti: *Lætentur et exsultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis*. Quid multa? Jam quidem benedixit nos Deus, Deus noster, Pater et Filius, benedixit nos Deus Spiritus sanctus, quia in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizati sumus, ubi passus et mortuus est, et resurrexit a mortuis Christus, et divisiones gratiarum accipimus, unde et Apostolus: *Benedixit nos, ait, in omni benedictione spirituali in cælestibus* (Ephes. i). Verumtamen expedit nobis ut benedicat adhuc, ut numerus credentium multiplicetur, et quotidie sua benedictione augeat in nobis fidem, augeat spem, augeat charitatem, et ut magis ac magis metuant eum omnes fines terræ, metu salubri et utili, non sicut custodes, qui præ timore ejusdem angeli exterriti sunt, sed sicut mulieres, quæ cum timerent et declinarent vultum in terram, meruerunt confortari ab illo dicente: *Nolite timere, vos* (Luc. xxiv).

CAPUT XII.

Psalmus quinquagesimus: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et centesimus septimus decimus: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus, in illas respiciunt causas, quas tunc maxime meditari debemus, juxta illud quod continuo in psalmo sexagesimo sexto canimus: Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuisti adjutor meus*. Quænam illæ sunt causæ? Nimirum resurrectio prima, et resurrectio **306** secunda. Resurrectio prima, resurrectio animarum est; resurrectio secunda, resurrectio corporum est, quam utramque nobis Christus semel mortuus acquisivit, unde et gratias agentes dicimus quia *mortem nostram moriendo destruxit, et vitam resurgendo reparavit*. In illam resurrectionem primam respicit, nosque respicere facit, iste quem continuo canimus psalmus quinquagesimus. Quæ enim, vel quid est resurrectio prima, resurrectio interioris hominis, nisi justificatio a peccatis, qua nos utique resurreximus, quicumque in Christum credimus? *Quicumque enim baptizati sumus*

A *in Christo Jesu, ait Apostolus, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus* (Rom vi). Quid, rogo, aliud postulabat simul et prophetabat ille pœnitens verus, et propheta sanctus, dum in isto psalmo, ubi inter cætera præmisit: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea; deinde dixit: Asperges me hyssopo et mundabor, lavabis me, et super nivem dealabor, et subinde: Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis?* Hoc denique hoc totum est resurrectio prima, sanguis et aqua, de latere ejus fluxit, et Spiritus sanctus quem nobis in remissionem peccatorum **B** dedit, dicens apostolis suis: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis* (Joan. xx). Hoc ille postulabat simul et prophetabat futurum, nos autem psalmum eundem concinentes prædicamus factum. Porro psalmus centesimus septimus dicimus quem post illum quinquagesimum dicimus: *Confitemini Domino quoniam bonus, canticum resurrectionis carnis est, qua sola Christus resurrexit: quippe qui sola carnis morte, mortuus fuit, et quæ nobis in novissimo die, resurrectio secunda erit*. Quid enim aliud est dicere in isto psalmo: *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, nisi Christum, quem ejecerunt extra civitatem, et crucifixerunt, hic resurrexit a mortuis, et omnis potestas in cælo et in terra data est ei?* Item, quæ est dies quam dicit, et designat ita: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exsultemus, et lætemur in ea, nisi resurrectio mortuorum in Christo et per Christum clarissime exorta?* Denique diem hujusmodi fecit Dominus; fecit, inquam, non quidem solum, sed inter omnia opera sua, maximum et præcipuum opus. Quid enim tale est, ut Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus? Hic vere dies est, quia resurrectio et vita est, et hic utique secundum humanitatem factus est. Ergo hic est dies quam fecit Dominus.

CAPUT XIII.

Quare autem et cantica, de quibus jam dictum est, et istos psalmos matutinales, et cæteras horas diei Dominico cum alleluia dici jubet? (Cap. 8.) **D** Videlicet quia alleluia, quod interpretatur *laudate Dominum*, proprium resurrectionis carmen est, propria completi operis laus, quæ secure in fine canenda est. Unde et in Apocalypsi, postquam peractum est, de meretrice magna Babylone, id est de isto infelici sæculo, iudicium, tunc demum *audivi, inquit, quasi vocem tubarum multarum in cælo dicentium: Alleluia. Et iterum dixerunt: Alleluia. Et ceciderunt seniores viginti quatuor, et quatuor animalia, et adoraverunt sedentem super thronum, dicentes: Amen, alleluia. Et audivi quasi vocem tubæ, et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruum magnorum dicentium: Alleluia* (Apoc. xix). Quod ergo cantandum est feliciter tunc, et plenarie ab universis filiis Dei, filiis

resurrectionis, recte jam præoccupamus atque prægustamus in die, qua resurrexit dator ipse, atque auctor ejusdem resurrectionis. Quomodo vel quali dispensatione? A sancto Pascha, inquit, usque ad Pentecosten sine intermissione dicatur alleluia, tam in psalmis quam in responsoriis. A Pentecoste autem usque in caput Quadragesimæ, omnibus noctibus cum sex posterioribus psalmis tantum ad nocturnos dicatur. Omni vero Dominica, extra Quadragesimam, cantica matutini, prima, tertia, sexta, nonaque cum alleluia dicantur. Vespera vero jam cum antiphona. Responsoria vero nunquam dicantur cum alleluia, nisi a Pascha usque ad Pentecosten (cap. 2). Hæc littera cum in cæteris plana et absque scrupulo sit, in uno tantum dicto dissonantiam et scrupulum generavit inter nos atque illos religiosos, et valde studiosos scrutatores Regulæ beati Benedicti, propter quos, quæstiones, ut in prologo dixi, habemus inter nos, de quibusdam ejusdem Regulæ capitulis. Nam quia dixit usque in caput Quadragesimæ, sive, omni Dominica extra Quadragesimam per horas dicatur alleluia, ipsi non observant illud, quod Romana sanxit, et universalis, præter eos, observat Ecclesia. Videlicet ut a Septuagesima dimittatur alleluia, sed usque in feriam secundam, sive Dominicam illam quæ vocatur Quadragesima, pro eadem ratione qua anteriores dicuntur Quinquagesima, Sexagesima, et Septuagesima, dicitur alleluia, caput Quadragesimæ non aliud esse volentes, nisi jam dictam Dominicam, sive succedentem illi feriam secundam. Mihi autem omnino sanius atque rationabilius videtur, caput Quadragesimæ, Septuagesimam intelligere, quam ad universalis Ecclesiæ sancta vere et mystica consuetudine, propter ejusmodi dictionem recedere. Non enim nullum aut parvum habent mysterium septem Dominicæ, quarum in prima clamat Ecclesia: *Circumderunt me gemitus mortis* (Psal. xvii), in septima vero canit: *Lætare, Hierusalem* (Isa. lxvi), deinceps interposito sanctæ passionis spectaculo adest octava, in qua dicit Patri suo vita et resurrectio omnium: *Resurrexi, et adhuc tecum sum*, usque ad istam octavam, neque feria neque Dominica ulla admittit alleluia, sed loco carminis hujus tractus est scriptus, cantus utique luctuosus atque laboriosus. In libro quem scripsi De sacramentis sive officiis divinis, rationes hujus observationis expressi, quas a multis libenter legi, jam dudum comperi, et earum tanta et talis est altitudo sive profunditas, ut hic non breviter possint iterari, præsertim quia brevitati studendum et legentis vitandum est fastidium.

CAPUT XIV.

Forte autem dicat quis, quia quo tempore beatus Benedictus hanc Regulam scripsit, necdum sic ordinata fuerant tempora in Ecclesia Romana, sive stationes, et sacra totius anni officia. Non contradicimus, nam beatus papa Gregorius, eodem beato Benedicto secundum tempus sine dubio junior, is maxime tempora hæc ordinavit et Ecclesiæ Romanæ stationes disposuit, sanctorum atque illustrium Patrum præclarissimus, ac

A Deo dilectissimus, de quibus recte dicas, quia ordinauerunt tempora Christi bono odore, usque ad con-
307 summationem vitæ. Odorati enim sunt odorem suavissimum, odorem sacrificii veri, scilicet sanctæ passionis Christi, et mente persenserunt quomodo pertineret ad omnes mundi ætates, et idcirco adduxerunt, quomodo adducere potuerunt easdem septem ætates ad tantas tanti funeris exsequias venerabiliter celebrandas, per jam dictas septem Dominicas ætates illas intelligi volentes, quibus videlicet Dominicis præeuntibus, ac deinde procedente quasi funere Domini (quod per dies fere quindécim celebramus), tunc demum octava Dominica sequitur, qua futuram universalem resurrectionem, in fide, etc., confessione resurrectionis Dominicæ quantis possumus gaudiis, jure conjubilamus cum alleluia, quod omne canticum vitæ et immortalitatis, quam exspectamus, brevissime significat. Cæteris Dominicis idcirco alleluia sustulerunt, quia non in gaudium sed in luctum respiciunt, quamvis juxta rationem aliam omnis prima Sabbati gaudio Dominicæ resurrectionis illustrata sit. Nam prima Dominica in illum ætatis primæ luctum respicit, quem sibi genus humanum ex primis parentibus assumpsit, quem et Cain augere cepit in eo quod fratrem suum Abel occidit, primitias inferre properans mortis et homicidii. Secunda, in illud miseriarum incrementum, quo diluvium inundans corruptam terram de omni carne vindicavit. Tertia, in illud quod genus Abrahæ cui facta fuerat repromissio beati seminis (quod est Christus) eum qui repromiserat multis exacerbavit peccatis, quorum venditio Joseph primum fuit, propter quod in Ægypto captivus ille populus servivit. Quarta, in illud quod ætate quarta, populus idem recedendo a domo David, ad quem post Abraham repromissio facta fuerat, pene, quantum in ipso fuit, eandem repromissionem irritam fecit colendo vitulos aureos, quos fecit Hieroboam; serviendo Baal, quem introduxit Hiezabel, et occidendo prophetas Domini. Quinta, in illud quod tandem duæ tribus quæ erant residuæ ductæ sunt captivæ in Babylonem, propter eundem idololatriæ fluxum, et multum sanguinem innoxium, quem effuderunt. Sexta et septima Dominicam in sextam et septimam ætates mundi respiciunt, quarum in altera scilicet sexta ætate, nos adhuc in corpore sumus, a Domino peregrinamur (II Cor. v), et in labore et ærumna (II Cor. xi) vivimus: in altera, videlicet in septima, electorum animæ requiescunt quidem, sed nondum habent illam quam in resurrectione accipient gaudii perfectionem. Quid igitur? Nunquid Spiritus sanctus, quo et beatus Benedictus plenus existens, et Patres apostolici sine dubio aspirati, tempora, sicut jam dictum est, et melius quam dicere aut intelligere possimus, ordinauerunt, mutabilis aut diversæ est intentionis, ut tibias suæ musicæ perflans, dissonantiam istam in una tantummodo fecerit de alleluia, quibus temporibus debeat dici? Revera multo sanius est magisque propter pacis charitatisque custodiam expedit,

caput Quadragesimæ, ut supra jam dictum est, Septuagesimam intelligere quam beatum Benedictum dissentientem ab Ecclesia Romana usu dissono demonstrare. Non simus ita ineauti adultores cujuslibet sancti, ut quasi auctoritate ejus dissentiamus a cæteris, præsertim cum idem sæpe dictus Pater de majoribus quoque licentiam dederit ordinandi aliter quam ipse ordinaverit, exempli gratia cum dicit: *Quod si cui hæc psalmorum distributio forte displicuerit, ordinet, si melius aliter judicaverit.*

CAPUT XV.

Nunc illud ad quæstionem non abs re accedit, quod cum de omni reliquo opere Dei, scilicet de prima, de tertia, de sexta et nona, de vespera et completorio, æque ut de nocturnis vigiliis ac matutinis beatus Benedictus præcepta dederit, et hæc diligenter or-

A dinaverit, de missa et de omni altaris officio tacuit, nihilque in hujusmodi Regulæ suæ auctoritate agendum instituit. Nam de septem regularibus horis, quas et Propheta prævidens: *Septies, ait, in die laudem dixi tibi (Psal. cxviii)*, quas rationes habeant, et cur prima diei hora magis quam secunda, tertia magis, quam quarta et quinta, sexta et nona potius quam septima et octava, Creatori nostro solemnes offerre laudes debeamus, in opere alio pro posse dixi, scilicet in libro supra memorato quem scripsi De officiis divinis, et idcirco nunc prætermitto hæc, studendo brevitati, maxime quia fere nihil quod nos moveat diversum comperi adhuc apud illos, quorum consuetudo in plerisque a nobis dissentiens me ad hæc dicenda vel scribenda compulit.

LIBER TERTIUS,

DE ALTARIS OFFICIO.

308 CAPUT PRIMUM.

Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere et abi post vestigia gregum, et pasce hædos juxta tabernacula pastorum (Cant. 1). Capituli hujus idcirco meminimus, cum de ministerio altaris dicere proposuerim, cur beatus Benedictus in Regula sua nihil ordinaverit, quia videlicet hodie nonnullas animas ignorantia sui, negligentes facit illius internæ pulchritudinis, propter quam ad sacri altaris officium meruerunt ascisci. Nam quia monachi sunt, et beatus Benedictus monachis ordinavit opus manuum, pene obliviscuntur quod sacerdotes sunt, maxime quia Pater idem sacri altaris, ut jam dictum est, officium in Regula sua monachis, quomodo vel quali studio frequentare deberent non instituit. Relinquenda illis esset nostro silentio sua intentio, qua intenti circa opus manuum, de quotidiana celebratione missarum, parvum aut fere nullum dicuntur habere studium, nisi sollicitarent plerosque fratrum simpliciorum ex cœnobiis nostris, quod multis didicimus experimentis. Ipsa experimenta tuipse melius nosti, qui plus quam semel ab illis hospitio susceptis, non bonam in ejusmodi vicissitudinem recepisti, atque proditis, faciunt enim istud occulte, veniamque postulantis nonnunquam ignovisti, quod taliter jura læserunt sanctæ hospitalitatis.

CAPUT II.

Igitur quæcumque es, o anima, quæ sollicitaris a dicentibus, non potes hic salvari, quia de labore manuum tuarum non vivis secundum regulam vel præcepta beati Benedicti, propter te hic a me dictum puta istud de canticis. *Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, et cætera, ut supra.* Pulchra enim es quamvis nigra, ut recte dicas vel dicere possis: *Nigra sum sed formosa (ibid.).* Et quidem universa, hoc

inter persecutiones et pressuras suas, veraciter dicit Ecclesia. Sed tibi maxime istud dicere convenit, quæ sub nigredine habitus monachici, sive monachicæ professionis pulchritudinem atque formositatem habes sancti sacerdotii. Plerique ignorantiam tui habent et habere volunt, sed tu ipsa temetipsam ignorare non debes. Quomodo vel in quo te plerique ignorant aut ignorare volunt? In eo nimirum quod id solum considerant *quia fusca es*, et considerare nolunt *quia decoloravit te sol (ibid.)*. Planiore via jam ad illud quo intendimus est accedendum.

CAPUT III.

Duo sunt ordines in una scilicet, in contemplativa vita quærentium Dominum. Alter est ordo justorum, alter est pœnitentium. Justorum autem dico, non eorum qui suo sed qui Ecclesiæ judicio justus sunt, unde et sacris ordinibus fungi merentur; quia nullo in crimine sunt nominati, quamvis sine peccato non sint, aut esse possint. Pœnitentes hi maxime dicuntur aut sunt, qui de præteritis criminibus pœnitentiam agentes, publicum in monachicæ professione suscipiunt luctum. De istis duobus ordinibus pulchre illud item in Canticis dictum intelligitur: *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro (Cant. iv).* Grex tonsarum, id est ovium, hic interim sit ordo justorum, scilicet eorum qui cum sine crimine sint, sub episcopi virga pastorali transeunt, et sacros altaris ordines accipiunt; grex vero caprarum, ordo peccatorum, videlicet eorum qui olim criminibus involuti, et proinde sub abbatis virga pastorali se submittentem, luctum pœnitentialem susceperunt. Sed dico. Quid si unus atque idem, et justus sit et pœnitens, habens liberam a crimine famam sive conscientiam, et nihilo-

minus professionem subiens poenitentialem, id est monachicam? Nonne ejusmodi anima et nigra est et formosa: *Nolite ergo, ait, me considerare quod fusca sum, quia decoloravit me sol (Cant. 1)*. Quod est dicere: Nolite præjudicare me quod mortua sim, et loqui non debeam, quod propter habitum poenitentiae sit illicitum mihi aperire os meum in medio Ecclesiae, quoniam hoc ipsum quod lugubri habitu incedo, non reatus adulterii, sed sponsi mei qui ablatus est a me justus dolor, et pius efficit amor.

CAPUT IV.

Iterum qui planiore via currere volebam, in mystica sum reversus eloquia, verendumque mihi illud Sapientis elogium esse arbitror. Ex ore fatui, reprobanditur parabola, non enim dicit illam in tempore suo. Quid enim? Inter partes diversa sentientes sese immitit hic sermo, dijudicare audent, utra pars firmitus fundamentum rationis habeat: illa, quæ præfert opus manuum secundum ordinationem Regulæ beati Benedicti, et de labore manuum vivere perfectionem apostolicam esse **309** contendit, an ista, quæ servire altari, et de altari vivere melius esse asserit. Ut ergo certius quid inde possit colligi, sollicite prius animadvertendum est, de illa regulari ordinatione operis manuum, utrum propter semetipsam jussa sit tanquam necessaria salutis, an propter aliud admissa tanquam solatium futura necessitati. Non enim cuncta, quæ præcepta esse videntur, propter semetipsa tanquam necessaria salutis, jussa vel data sunt, sed propter aliud. Exempli gratia: Carnalia priscae legis sacrificia, non jussa propter semetipsa, sed propter aliud sunt admissa, videlicet propter hoc quod ille populus recens ex Ægypto egressus non possit abigi ab ejusmodi sacrificiis, quæ a cæteris gentibus idolis immolabantur, et idcirco Deus hæc admisit, idcirco sibi offerri permisit ab eo, quem sibi sumebat peculiarem populum, ob complendas promissiones patrum. Itaque non tam jussa quam permissa fuerunt. Hinc apud Hieremiam Deus ipse loquitur: *Holocaustomata vestra addite victimis vestris, et comedite carnes, quia non sum locutus patribus vestris, et non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum et victimarum (Jerem. vii)*. Et in Isaia: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum, holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum et hircorum nolui. Quis quæsit hæc de manibus vestris? (Isa. 1)* Et in David: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? (Psal. xl)*. Quoniam igitur non omnia quæ præcepta videntur esse, præcepta sunt justitiæ, sine quibus non possit homo vivere, quærendum est et de isto, scilicet de opere manuum, utrum sit propter se præceptum, an propter aliud admissum.

CAPUT V

De illo opere manuum, quo maxime victus acquiritur, quod est arare, seminare et metere, silvasque succidere, perspicuum est quia non est beati

A Benedicti præceptum, sed tantummodo permissum, sive patientiæ consilium. Dicit enim quodam loco sic (cap. 41): *A Pentecoste autem tota æstate, si labores agrorum non habent monachi, aut nimietas æstatis non perturbat, quarta et sexta feria jejunent usque ad nonam; reliquis diebus ad sextam prandeant. Quæ prandii sexta, si opera in agris habuerint, aut æstatis fervor nimius fuerit, continuanda erit, et in abbatis sit providentia. Profecto cum dicit si habuerunt. Si non habuerint labores agrorum, sive opera in agris, facile et promptum est discerni quod necessitatem præcepti non imposuerit monachis de opere hujusmodi. Imo nec necessitatem eos habere voluit hujus occupationis. Nam et alibi dicit (cap. 66): *Monasterium autem, si potest fieri, ita debet constitui, ut omnia necessaria, id est aqua, molendinum, pistrinum, hortus, vel artes diversæ intra monasterium exercentur, ut non sit necessitas monachis vagandi foras, quia omnino, non expedit animabus eorum. Qui hæc dicit, manifestum est, quia non vult monachos occupari in illis operibus manuum, quæ non possunt nisi foris exerceri, sed tantummodo pro necessitate concedit hoc fieri. Denique et alio loco dicit (cap. 8): *Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur, non contristentur, quia tunc vere sunt monachi, si manuum suarum labore vivunt, sicut et Patres nostri et apostoli, apostolos, duntaxat Paulum et Barnabam dicit. Nam cæteri apostoli nullum egisse opus manuum leguntur post adventum Spiritus sancti. Imo Petrus apostolus dixit: *Non est æquum delerinquere nos verbum Dei, et ministrare mensis (Act. vi)*.***

CAPUT VI.

Et quidem ubi necessitas loci aut paupertas exigit, opportune illorum, scilicet Pauli et Barnabæ apostolorum exemplo, consolatos nos esse cupit. Ubi autem necessitas nulla cogit, nec ipse vult nos vagari foras, quia, sicut ait ipse, omnino non expedit animabus nostris, nec jam dicti Apostoli nos ignorare volunt potestatem nostram, cum simus ministri altaris. Nunquid, ait Paulus, *non habemus potestatem manducandi et bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et frater Domini, et Cephæ? Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Qui Altari deserviunt, cum altario participantur. Ita et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vere (I Cor. ix)*. His et aliis hujusmodi verbis ejusdem Apostolisatis instraimur, ut utrumque sciamus, scilicet et quid in aliis Ecclesiis jure fecerit, et quid apud Corinthios, propter avaritiam illorum necessitate toleraverit. Alias, inquit, *Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et cum essem apud vos et egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi*

deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia (II Cor. VIII), etc.

CAPUT VII.

Ex his, quæ jam memorata sunt, dictis B. Benedicti clare quidem discerni posse arbitror quod opus manuum voluerit esse monachis paupertatis solatium, illis ubi res necessariæ desunt, sed adhuc in hoc ipsum adjuvant exempla sanctorum. Taceo de cæteris B. Gregorio, et aliis sanctis Patribus multis, qui monasteriis suis tot et tanta prædia providerunt, vel susceperunt, ut non fuerit necessitas monachis victum sibi quærere de labore manuum suarum, et non arguuntur hoc contra B. Benedicti fecisse institutum. Illum aspiciamus, quem ipse nutrit et docuit, cooperante gratia Spiritus sancti, scilicet beatissimum Maurum, quem et rogatus ad construendum cœnobium monachorum secundum disciplinam suæ sanctitatis in Franciam direxit. Nunquid non ille sciebat aut legerat, vel observare volebat regulam dilectissimi Patris sui? Attamen a regibus et principibus susceptus, larga de manu ipsorum prædia suscepit, quorum redditus sufficere possent centum quadraginta fratribus et hunc numerum congregationis præfinivit, sicut testatur liber Vitæ ejus, eo quod suscepta prædia, tot nec pluribus sufficere possent inibi Deo servientibus. Hoc igitur dubium nobis esse non debet, cum tanti testimonio discipuli, quia magister ejus et Pater monachorum B. Benedictus, non ita de opere manuum monachis ordinem scripsit, ut inquietari vellet otium sanctæ contemplationis, cui locum faciunt munificentia fidelium divitum, de qualibus in psalmo mystice dictum est: *Saturabuntur ligna campi, et cedri Libani, quas plantavit. Illic passeret nidificabunt* (Psal. CIII). Passeres illi sumus vel esse debemus nos, parvuli in oculis nostris; attamen volantes in sublime pennula contemplationis, et hujusmodi passeribus ligna campi, et cedros Libani, id est divites sæculi, Deus præparavit, ut in facultatibus **310** eorum quiesceremus, quicunque, sumus spiritualis propositi.

CAPUT VIII.

Igitur bonum quidem monachis est operando manibus otiositatem effugere, quæ inimica est animæ; optimum autem et otiositatem effugere, et nihilominus cum verbo Dei, sancto otio sabbatizare: *Martha, Martha, inquit Dominus, sollicita es, et turbaris erga plurima, porro unum est necessarium* (Luc X.) Quod est illud unum necessarium? Utique sedere secus pedes Domini, et audire verba oris ejus. Ubi autem sunt pedes ejus, nisi in sacramento altaris ejus? Ibi enim sunt vestigia passionis ejus, vestigia resurrectionis et ascensionis ejus. Ergo sacramento altaris inservire, et ob hoc omnibus negotiis expeditum esse, ut vacet tibi meditari sacramenta salutis nostræ, quam ille *est in medio terræ operatus* (Psal. LXXIII), hoc sedere est ad pedes Domini et audire verba oris ejus. Sed dicis: Multos admittis laicos hujus sessionis sive auditionis inscios, indociles, inex-

perptos. Nunquid non vel isti otiosi sunt apud vos? Ad hæc, inquam, quando pugnabat Israel contra Amalech, Moyses et Aaron et Hur ascenderunt super verticem collis (Exod. XVII). *Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel; sin autem paululum remisisset, superabat Amalech. Manus autem Moysi erant graves. Sumentes igitur lapidem posuerunt subter eum, in quo sedit, Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex utroque parte. Et factum est ut manus ejus non lassarentur usque ad occasum solis* (ibid.) Nunquid illic Aaron et Hur otiosos fuisse dicemus? Non utique. Nam etsi non oraverunt, sua tamen opera egerunt, ut manus orantis non lassarentur. Sic nimirum salvo sacratiore intellectu, monachi illitterati, ac per hoc neque sacerdotibus neque leviticis apti officiis, non omnino otiosi sunt, dum sacerdotibus, et levitis quotidianum in divinis officiis ferunt solatium, quantum licet et quantum sciunt, ac deinde quas noverunt exercent atres, intus duntaxat, intra claustra monasterii, sicut supra memorata sententia B. Benedictum velle demonstravit.

CAPUT IX.

Si ita est, inquis, cur de istius sanctæ conversationis, sanctique honoris observatione, nulla monachis beatus Benedictus præcepta dedit? Cur hæc optimam partem præterivit? Quasi vero omnem observationem justitiæ in Regula sua constituerit, aut constituere proposuerit. At ipse dicit: *Regulam hanc descripsimus ut hanc observantes in monasteriis aliquatenus vel honestatem morum, aut initium bonæ conversationis nos habere demonstremus. Cæterum ad perfectionem conversationis qui festinat, sunt doctrinæ sanctorum Patrum, quarum observatio perducatur hominem ad celsitudinem perfectionis. Et subinde: Quisquis ergo ad patriam cælestem festinas, hanc minimam inchoationis Regulam descriptam adjuvante Christo perfice, et tunc demum ad majora, Domino protegente, pervenies. Bevera non solum humiliter, sed verum etiam veraciter dictum est, et de omnibus majoribus, ad quæ per istud conversationis initium pervenitur, optimum est dignitas sacrorum ordinum, quorum sanctissimæ functioni nullo melius modo, quam vivendo sub monachica disciplina, quispiam præparatur, ut eisdem ordinibus dignus habeatur. Unde dicit: Si quis abbas presbyterum vel diaconum sibi ordinari petierit, de suis eligat, qui dignus sit fungi sacerdotio. Ordinatus autem caveat elationem, aut superbiam, etc. Rectissimus atque ordinatissimus iste processus est, ut sanctam atque cælibem, sub obedientiæ jugo prius assuescat vitam, et tunc demum ejus obedientiæ suscipiat coronam, scilicet sacerdotalem stolam, quæ profecto significat suave jugum Domini, cum collo ejus superposita fuerit, et onus ejus leve, quoties eam super humerum suum diaconus suscepit. Ordinatissimus, inquam, iste processus est, et monachicæ professionis non parvus iste fructus est, dignum clericum fieri, id est digne in diaconum vel presbyterum promoveri. Hinc Beatus Hieronymus*

dicit in epistola ad Nepotianum, De vita clericorum et monachorum: Scio quidem ab avunculo tuo B. Heliodoro, qui nunc pontifex Christi est, te et didicisse quæ sancta sunt, et quotidie et discere, normamque te ejus, exemplum habere virtutum. Sed et nostra quælibetque sunt suscipe, et libellum hunc, libello illius copulato, ut cum ille monachum erudierit, hic clericum doceat esse perfectum. Item ad Rusticum monachum: Tu si monachus esse vis, non videri, habeto curam non rei familiaris, cui renuntiando, monachus esse cœpisti. Et post aliqua: Hoc dico etiam, ut si clericatus titillat te desiderium, discas quod possis docere, et rationalem hostiam offeras Deo; ne miles antequam tiro, ne prius magister sis, antequam discipulus. Vide ergo quia monachorum penultima distantia est, cum alii simpliciter monachi, alii monachi simul et clerici sint: In illis, qui simpliciter monachi sunt, illa consideratur inchoatio, quam suam esse Regulam B. Benedictus profitetur, in his autem qui monachi simul, et clerici sunt, apostolica perfectio est. Perfectionem autem dico non pro merito sed pro officio. Illud quoque non longe a vero est, quod apostolico gradui viciniore sunt hi, qui absque monachica professione, clerici sunt, quam hi qui absque clericatu, id est officio altaris monachi sunt. Hinc jam dictus B. Hieronymus in epistola ad Heliodorum monachum, postea episcopum: Perfectum esse nolle, delinquere est. Sed de hoc gradu pulsus provocabis ad clericos. An de his aliquid audeam dicere, qui certe in suis urbibus commorantur? Absit autem, ut quidquam de his sinistram loquar, qui apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos, etiam Christiani sumus, qui claves regni cœlorum habentes, quodammodo ante judicii diem judicant, qui sponsam Domini sobria castitate conservant. Sed alia monachi causa est, alia clericorum. Clerici oves pascunt, ego pascor; illi de altario vivunt, mihi quasi infructuosæ arbori securis pœnitur ad radicem. Hoc ultimum in persona dixit clerici, quamvis, et ipse clericus esset, utpote presbyter, sicut econtra quamvis monachus exstiterit, dixit alio loco inter cætera, ex persona clerici: Si autem ego pars Domini sum, et funiculus hæreditatis ejus, nec accipio partem inter cæteras tribus, sed quasi Levita, et sacerdos vivo de decimis, et altari serviens, altaris oblatione sustentor, habens victum, et vestitum his contentus ero, et nudam crucem, nudus sequar.

CAPUT X.

Igitur non quia de missarum celebratione fere nihil B. Benedictus locutus est, idcirco quicumque sollicitaris vel sollicitatus es ab ejusmodi operariis, qui in opere manuum **311** fere totam spem suam ponunt, non, inquam, idcirco negligas coronam vel diadema tuum, scilicet, sanctum sacri altaris officium, nec unquam absque necessitate maxima ita te occupes in colligendis frugibus, seu cedendis arboribus, ut propter quidpiam talium rarius aut negligentius accedas ad illud charitatis Christi, et Patris ejus, Dei, simulque Spiritus sancti convivium, singulare in

A hac vita, et unicum. Perpende voluntatem dicentis: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, hoc facite in meam commemorationem: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine: Hoc facite, quotiescunque sumitis in meam commemorationem (Luc. xxii). Qui enim hæc dicit, ut Apostolus curavit exprimere, qui taliter loquitur mitis et humilis corde, manifestum est quid velit, et diligens auditor animadvertit, quia vult placere nobis, et delectabile esse cordi nostro, ut studiosam atque frequentem habeamus commemorationem sui, cui videlicet commemorationi non est sub cœlo alia commemoratio similis, et hoc non ex necessitate præcepti, sed ex spontaneo voto charitatis. Tunc enim digne sit, cum pro sola ejus charitate et dilectione, hæc talis ejus commemoratio sit. Et quod est aliud opus factum vel faciendum ab homine, de quo libentius dicat inspector diligentis animæ: Bonum opus operata est in me? (Marc. xiv.) In isto opere ipse nobis ostenditur in alia effigie: In Evangelio legimus quia die resurrectionis suæ duobus ex discipulis suis ambulantes ostensus est in alia effigie, euntibus in villam (Luc. xxiv). Via nostra hæc præsens vita est, in qua cum de illo loquimur, cum sacramentum passionis ejus in sancto altari celebramus, et illic eum in alia effigie sine dubio cernimus, quia sanctum panis et vini sacrificium ipse est Christus, futurum est ut hujus felicitatis nostræ, quia nondum plene cognoscimus, admirationem habentes dicamus: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Jesu, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? (ibid). — Quomodo non etiam cum illo, inquit Apostolus, omnia nobis donavit? (Rom. viii.) Et ut secundum eundem loquar, quomodo non etiam cum tanto officio, vel pro tanto servitio sive ministerio, et decimas, et omnia quæ sunt altaris nobis donavit? Timendum tamen et sollicitè cogitandum est, ne pro sola mercede hujusmodi, simus officiosi sacerdotes et frequentes ministri, quia maxime talium turba mercenariorum gradum presbyterii vilem in populo fecit, et talibus illud a Domino dictum competit et eos aspera invectione percutit: Amen, amen, dico vobis, queritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducavistis ex panibus, et saturati estis (Joan. vi).

CAPUT XI.

Ait idem qui supra: Episcopi et presbyteri habeant ad exemplum apostolos et apostolicos viros, quorum honorem possidentes, habere nitantur et meritum. Nos autem habeamus propositi nostri principes Paulum, Antonium, Julianum, Hilarionem, Macharium. Hic jam dicit aliquis: etenim dicentem quempiam audivi. Quid faciunt tot sacerdotes in cœnobiis? Attamen idem gradum habebat sacerdotii sive presbyterii, sed quia vehemens erat æmulator operis manuum, et ratione non poterat superare asserentem, quod monachus sacros habens ordines et serviens altari, vivere debeat de his quæ sunt altaris, in hoc processit, ut diceret superfluum esse, ut tot sacerdotes habeantur in cœnobiis. Importunitatem

ejus contra nos hoc adjuvare videtur, quod Paulus et Antonius sancti fuerunt; et Deo placuerunt, cum tamen sacerdotes non fuerint. Quid ergo? Nunquid ob hoc vilius aut minus reverendum sacerdotium, quia tanti Patres eo carere voluerunt? Absit! Alioquin Zachæus, qui dicente sibi Domino: *Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere, festinans descendit, et excepit illum gaudens* (Luc. xix), minus videbitur adeptus fuisse quam centurio, qui eidem Domino dicenti: *Ego veniam et curabo puerum tuum. Domine, inquit, non sum dignus, ut intres sub tectum meum* (Matth. viii). Non est nostrum de his judicare. Verumtamen illum qui per obedientiam accedit, et non ambitione impulsus, sed jussione legitima vocatus sacros ordines suscipit, in similitudinem Zachæi, qui jussus descendit et Dominum excepit, beatiorem arbitror esse illo qui semper dicit: *Non sum dignus, ut intres sub tectum meum*, perseveranterque refugit suscipere tantum tantæ gratiæ donum. Sed et nunquid Patres illi aliquando jussi fuisse, et refugisse leguntur? Imo si jussi fuissent et refugissent, non valde magni, non multum sancti essent. Cum beatissimus Ephrem venisset ad S. Basilium: *Bene venisti, inquit, Basilius, bene venisti, o Pater filiorum Jeremi, qui multiplicasti discipulos Christi in ipsa, et dæmones rivinasti in Christo*. Ac deinceps: *Cur, inquit, domine Ephrem, non accipis ordinationem presbyteri, quia decet te*: Dicit ei per interpretem sanctus Ephrem: *Quia peccator sum*: Respondit ei: *Utinam peccata tua ego habuissem*: Et spiritualiter letantes per tres dies, atque ordinans sanctus sacerdos interpretem diaconum, ipsum vero presbyterum, dimisit eos in pace. Nunquid nullus alius cæterorum ejusmodi Patrum similiter obedisset, si similiter jussus fuisset, ita duntaxat, ut si scientia tali officio necessaria non deesset? Multi namque fuere sancti Patres ejusmodi scientiam non habentes, ut ille Paulus simplex, qui interrogasse legitur utrum ante Christum prophetæ, an ante prophetas Christus exstisset. Non temporibus illis, talis Ecclesiæ status erat, neque tot Sacerdotibus opus erat, ut nunc est. Tunc enim paganorum atque hæreticorum persecutione fervente Christiani diffugiabant, et per deserta latebant, sicut olim persequentibus Hiezabel et Achab, cæterisque idololatriæ regibus, filii prophetarum in solitudinibus et in agris habitabant. Unde idem qui supra scribens ad monachum, cum dixisset: *Nos autem habeamus propositi nostri principes, Paulum, Antonium, Julianum, Hilarionem, Macharium*, hæc addidit: *Et ut ad auctoritatem Scripturarum redeam, noster princeps Helias, noster Helysæus, nostri duces filii prophetarum, qui habitabant in agris et solitudine, et faciebant sibi tabernacula prope fluentia Jordanis*. Quemadmodum illi, ita et isti, sub impiis regibus, sub paganis et hæreticis principibus persecutionem passi circuierunt in melotis, in pellibus caprinis; egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus (Hebr. xi). At nunc alius Ecclesiæ status

A est, reges et principes eorundem regnorum sive principatum, qui tunc illos persecuti sunt, et fugere atque circuire compulerunt, nunc civitates et vicos Ecclesiis atque cœnobiis impleverunt, quæ et de suis redditibus locupletaverunt. Et impletum est illud, quod olim in Canticis canticorum dilectus, dilectæ, Christus Ecclesiæ, pollicens: *Veni, inquit, de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amanæ, de vertice Savyr et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum* (Cant. iv).

312 CAPUT XII.

Quid igitur mihi dicis, ut quid tot sacerdotes in cœnobiis? Denique multa sunt cœnobia quondam bene ordinata, nunc autem cum cæteris rebus numero quoque sacerdotum sic immunita, ut rectius dicas: *Messis quidem multa, operarii autem pauci* (Matth. ix). Tot sunt circumstantes Christiani; tot sunt, qui suas eleemosynas dederunt, seque in orationes sacerdotum commendaverunt, tot ubique plebes fidelium Christianorum, *quorum fides Deo cognita est, pro quibus offerimus, vel qui ipsi offerunt sacrificium laudis, pro se, suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ, tot nihilominus, qui nos præcesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis*: — *Messis quidem multa, operarii autem pauci*: Nunquid abbreviatum est opus Dei, ut non sufficiat occupare operarium, ne otiosus sit? Imo in cœnobiis bene ordinatis vix sufficiunt ad cursum ordinis complendum dies æstivi, maxime, si congregatio major vel numerosior fuerit, et si aliquando moliantur aliquid de opere manuum communiter exeuntes ad operandum, quod propter brevitatem impensæ horæ, non tam opus dixerim, quam operis simulacrum, totum fere quotidianum spiritualis operis exercitium, redditur insipidum, impeditum et nonnulla suimet particula mutilatum, ita ut quoties tale quid viderit studiosus operarius divinæ laudis, reminisci cogatur illius dicti, cujus supra memini: *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis* (Act. vi).

CAPUT XIII.

Hæc hactenus a nobis de opere manuum dicta noveris, non voluntariam paupertatem tuam improbando seu contemnendo, sed eorum omnium qui altari serviunt potestatem defendendo, neque otiositatem, quæ inimica est animæ, excusando, sed meliorem occupationem operis Dei, et eam quæ intra claustra monasterii potest exerceri, operationem solam approbando, *quoniam, ut ait ipse B. Benedictus, et supra dictum est, necessitatem habere vagandi foris, animabus monachorum omnino non expedit*. Nunc a te rem unam, et quidem satis miram efflagito, et si audire digneris, libenter persuadeo, videlicet, ut nequaquam in vestitus vilitate glorieris. Mirum namque est in vilitate gloriari, et ipsam humilitatem, materiam facere superbiendi. Nunquid a memetipso hæc loquor? *Vestis vullas*, ait B. Hie-

ronymus ad Nepotianum, æque ut candidos devita ornatus, et sordes pari modo fugiendæ, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet. Alterum, inquit, scilicet sordidus vestitus, gloriam redolet. Potuerunt ita gloriari gentilium quoque quidam philosophi, videlicet eo tendentes, ut essent aliis dissimiles, et, ut ait Seneca scribens ad Lucilium nepotem suum, ambitionem perversa via sequentes. *Illud autem, inquit, te admoneo, ne eorum more, qui non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo aut genere vitæ notabilia sint. Asperum cultum et intonsum caput, et negligentio rem barbam, et quidquid aliud ambitionem perversa via sequitur, evita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiamsi modeste tractetur, invidiosum est. Quid si nos hominum consuetudini cœperimus ex corpore contraire? Intus omnia dissimilia sint, frons populo nostra conveniat. Non splendeat toga, ne sordeat quidem. Id agamus, ut meliorem vitam sequamur quam vulgus, non, ut contrariam. Alioquin quos emendare volumus, fugamus a nobis, et avertimus. Illud quoque efficimus, ut nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem et congregationem. A qua professione dissimilitudo nos separabit. Videamus ne ista per quæ admirationem parare volumus, ridicula et odiosa sint. Vides igitur quomodo dissimilitudo nimia, non solum ab ecclesiasticis, verum etiam a philosophicis naribus, utpote vanam redolens gloriolam, dijudicata sit? Sed dicis: B. Benedictus præcipit (cap. 55), ut de vestium colore aut grossitudine non causentur monachi, sed quales inveniri possunt in provincia qua habitant, aut quod vilius comparari potest. Verum est. At idem Pater jubet de his qui in viam diriguntur, ut tunicæ et cuculli sint aliquanto illis, quas habere soliti sunt, modice meliores. Igitur et ipsius B. Benedicti iudicio fugiendum est id, quod et in oculis hominum maxime displicet, et Deo non multum placet; imo et propter vanitatem displicere potest. Quid enim habet rationis, quid utilitatis, quid habet gratiæ et veritatis, quod alium quam invenerunt colorem quæsierunt in vestibus? Nam erat in cœnobiis, ut nunc est, niger color vestium, usitatus utrique sexui, scilicet et monachis et monialibus. Ipsi autem subalbo dubioque et incerto colore uti cœperunt, cujus rei causas ignoramus. Forsitan si nos albidis vestibus usi fuisset, ipsi nunc nigris uterentur. Et revera dissimilitudo tunc excusabilior esset, quia videlicet omnium colorum niger color obscurissimus est, albus autem nitidissimus, et hoc contrariorum cæteri colores medii sunt. Istum cujus usum nos invenimus et tenemus, uterque sexus monachicæ professionis, scilicet nigrum colorem, maxime fugiunt, quod ad quid valeat ignoramus, nisi quia nonnihil istud spectaculum læsam esse significat illam unitatem, de qua canimus in psalmo: *Deus, qui inhabitare facit unius moris in domo* (Psal. LXVII). Quod si ita est, nobis ex hoc quantulacunque sit consolatio, quia*

non nos ab ipsis, sed ipsi a nobis aversi sunt, vel exierunt hoc modo.

CAPUT XIV.

Verumtamen nostris imputare debemus peccatis, quia per nostram conversationem sæpe aliqui scandalizati sunt pusilli. Quinam pusilli? Nimirum inexperti, illi maxime, qui noviter de conversatione sæculari venientes ad professionem monachicam putant vel putare volunt de monachis, quod homines non sint, qui hoc potius scire deberent, quia nulla professio sive conversatio magis quam ista, caminus ille est, de quo Sapia dicit: *Vasa figuli probat fornax, et homines receptibiles caminus tentationis* (Eccli. xxvii). Item: *Fili, accedens ad servitum Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. B 11). Cum ergo viderint vasa quælibet crepitasse in fornace hujusmodi, sive illud quod aurum putabatur vel argentum, cecidisse in naturam vel vitium plumbi, contendentibus interdum monachis, quis eorum major sit, sive, quod pejus est, aliquo ludo detecto inter illos fure loculorum Domini: cum, inquam, viderint eos ubicunque pro re levissima rixari, alterumque adversus alterum inflari, scandalizantur, tanquam crepitus omnis non testæ, sed fornacis culpa sit, vel caminus de argento plumbum fecerit, et non potius quid fuisset, 313 quod argentum putabatur, ostenderit, et volunt illic vivere ubi soli sint boni, quod nusquam est nisi in cœlo, sicut revera nusquam soli sunt mali, nisi in inferno. Væ quidem illi per quem scandalum venit, verumtamen et ipsis pusillis qui scandalizantur, scandalum ipsum valde periculosum est, dum se proficere putantes deficiunt, irritam faciendo primam fidem, quam in cœnobiis suis promiserunt, et suadendo aliis ut similiter faciant, quod experimento didicimus. Propter hoc in initio libelli hujus, te cui taliter suadetur, et nondum persuasum est, sic allocutus sum: *Si ignoras te, etc.*

CAPUT XV.

Quamvis sanctæ conversationis sint, memento quod interdum errare possint; homines enim sunt, et in illis citius error subrepat, qui absque scientia vel spiritu discretionis, maximam habent æmulationem sanctitatis. Quid, si etiam prophetæ essent, si prophético spiritu ventura prædicerent? Nunquid vel ob hoc audiendi essent, ubi manifestam persuaderent prævaricationem? Non utique, sed caute discernendi, propter illud, quod Apostolus dicit: *Ipse enim Satanæ transfiguratur se in angelum lucis* (II Cor. xi). Propheta, qui venit de Juda ex præcepto Domini, et prædixit verba, quæ facturus erat Josias super altare Bethel, quomodo, vel per qualem hominem seductus fuit: Utique per prophetam, qui dixit ei: *Veni mecum domum, ut comedas panem* (III Reg. xiii). Cumque illi diceret: *Locutus est Dominus ad me in sermone Domini, dicens: Non comedes panem, et non bibes ibi aquam, nec reverteris per viam qua ieris. Et ego, inquit ille, propheta sum similis tui, et angelus locutus est mihi in sermone Domini, dicens: Reduc*

eum tecum in domum tuam, et comedat panem et bibat aquam. Fessit eum et reduxit secum. Comedit ergo panem in domo ejus, et bibit aquam. Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam qui reduxerat eum, et exclamavit ad virum Dei, qui venerat de Juda, dicens: *Hæc dicit Dominus: Quia inobediens fuisti ori Domini, et reversus es, et comedisti et bibisti in loco in quo præcepit tibi ne comederes neque biberes, non inferetur cadaver tuum in sepulcrum patrum tuorum (III Reg. xiii).* Et ita factum est. Nam invenit eum leo in via, et occidit (*ibid.*). Mirum quomodo ad talem hominem factus est sermo Domini, nisi quia sanctendum erat exemplum nobis venturis, ut non facile hominibus, quamvis sanctis et religiosis, acquiescamus in causis periculosis.

CAPUT XVI.

Sed et præter colorem adhuc alia sunt quæ fugiunt de nostro vestitu, scilicet indumenta, quæ propter frigus habemus de ovinis pellibus, videlicet quia ubi B. Benedictus de vestiariis et calceariis fratrum loquitur (cap. 22), vestitus hujusmodi non nominatur. *Sufficit enim, inquit, monacho duas tunicas et duas cucullas habere, propter noctes et propter lavare ipsas res. Jam quod supra fuerit, superfluum est, et amputari debet.* At ille non in omnibus locis, sed in mediocribus ista sufficere credidit. Sic enim incepit: *Vestimenta, fratribus, secundum locorum qualitatem ubi habitant, vel aerum temperiem dentur, quia in frigidis regionibus amplius indiget, in calidis vero minus. Hæc vero consideratio penes abbatem est.* Nos tamen mediocribus locis sufficere credimus monachis per singulos cucullam et tunicam, cucullam in hieme villosam, in æstate puram ac vetustam. Mediocria loca dixit illa, quæ nec perustæ zonæ, nec boreali polo multum vicina sunt, in quibus et ipse habitavit, ubi tamen et præsentis anno, die Natalis Domini, quando in his regionibus acerrimum frigus, vineas nostras fere omnes peremit (quod nunc universa hæc provincia deplorat), cum essem Romæ, grandina, tonitrua, et tempestas fuit valde importuna, adeo ille aer a nostro aere diversus est, qui tamen inter loca, quæ hic dicit mediocria, reputandus est. Hinc litteræ suo modo inliærere volunt quidam, sed non possunt. Duæ namque cucullæ et duæ tunicæ, ad istam mutationem, quam dicit *propter noctes et propter lavare ipsas res*, non sufficiunt, quinimo simul omnes et forte plures, magnitudine frigoris agente superinduantur. Cur non saltem auctoritate Scripturæ consentiunt, tunicas recte dici etiam illas vestes, quæ de pellibus fiunt? Scriptum est enim: *Fecit quoque Deus Adæ et uxori ejus tunicas pellicæas, et induit eos (Gen. iii).* Quid est dicere tunicas pellicæas, nisi tunicas de pellibus factas? Quod si nesciunt admittere, ut dicant vel concedant B. Benedictum unquam cogitasse hujusmodi tunicas, cum diceret monacho sufficere duas cucullas et duas tunicas, dicant nobis, utrum vel ipse B. Benedictus de vestitu pellicæo quidquam habuerit. Dicit enim liber Actuum vitæ ejus (*lib. Dialog. vi, viii*): *Eodem*

A quoque tempore hunc in specu latitantem etiam pastores invenerunt. Quem dum vestitum pellibus inter fructa cernerent, aliquam bestiam esse crediderunt. Vestitus pellibus erat, quid est nisi veste pellicea? Item ubi Maurus discipulus ejus super aquam currebat, et Placidum puerum per capillos tenens, rapido cursu super aquam redierat, cum beatus Benedictus hoc illius obedientiæ deputaret, et contra, ille pro solo illius imperio factum diceret, in hac humilitatis mutuæ amica contentione, accessit arbiter puer qui ereptus est. Nam dicebat: *Ego cum ex aqua traherer, super caput meum abbatis melotem videbam, atque ipsum me ex aquis educere considerabam.* Habebat ergo melotem, vestem utique de pellibus factam. Erat enim melotes, vestis caprina: pellis, qua et Ægyptii, sicut refert Postumianus, utebantur monachi, dicta melotes eo quod nigra esset. Nam quod nos dicimus nigrum, Græci melan dicunt. Quid igitur censes? Vestem pro qua calumniantur nobis? Vestem sive tunicam pelliceam Deum ipsum fecisse hominibus Scriptura testis astruit, et ipse beatus Benedictus ejusmodi veste non caruit, nec antiquiores illo monachi vel patres Ægyptii, sicut nec prophetæ, vel filii prophetarum, quos monachos Veteris fuisse Testamenti beatus Hieronymus asserit. Nam et illi, ut ait Apostolus, *circuierunt in melotis, in pellibus caprinis (Hebr. xi).* Dicis itaque mihi: Si et monachis antiquioribus, et ipsi beato Benedicto pellicea veste uti mos fuit, cur nullum inde præceptum dedit? Videlicet quia de illis duntaxat vestibus, sine quibus non perficitur exterius habitus monachi, ad se pertinere judicavit, cætera in consideratione abbatis dereliquit, sicut apparet ex præcedentibus dictis.

CAPUT XVII.

Veniam ad illud cacemphaton, quod nobis de femoralibus faciunt. Nam quoniam idem Pater dicit: *Femoralia hi qui in viam diriguntur de vestiario accipiant, qui 314 revertentes ibi lota restituant*, idem esse voluit, ac si in provincia qua habitavit femoralium usus ante ipsam fuerit, et hoc usu quem populus habebat, monachos spoliare inceperit, id solummodo concedens causa honestatis, ut in viam directi, sive equitantes, ne nuditas appareret, uterentur braccis. Sensus iste voluntati scriptoris ejusdem pene contrarius est. Ille namque braccas non auferre habentibus, sed quantum valuit, dare voluit non habentibus. Habentes nos sumus, qui in provinciis braccatis habitamus. Non habentes Scotti sunt et Britanni, nec multo minus illi inter quos ipse Pater habitavit; quippe ubi hodieque vestigia supersunt ejusdem moris nequaquam honesti, sicut et nos ipsi vidimus, cum in locis illis hospitantes inter homines divaricatos ad prunas sederemus. Plano sancto Patri, et virtutum pulchritudinem, et morum atque habitus religiosam honestatem sitienti, opus fuit, super hoc præcipere monachis pro qualitate loci. Propter nos isto præcepto opus non fuit, quippe etsi monachi non essemus, iidem pro qualitate loci,

id est provinciarum in quibus habitamus, et foris et intus braccati incederemus. Illud quoque ratio convincit, quia quod aliquando facere est honestum, sæpius et semper facere est honestissimum, sive, ut ait B. Hieronymus adversus Vigilantium: *Quod sæpe fecisse bonum est, non potest malum esse, si frequenter fiat*, sive foris, sive intus simus, sive vigilans, sive dormiamus, maxime vestimentum illud pudicitia pudorata desiderat castitas, et maxime, quia sacerdotes et ministri altaris sumus, et quotidie sacramentis ministramus, hoc indumento nulla die carere debemus, dicente Domino ad Moysen: *Facies et feminalia lineæ, ut operiant carnem tur-*

pitudinis suæ, et utentur eis Aaron, et filii ejus, quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare, ut ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur (Exod. xxviii). Sed quid multis opus est? *Hæc consideratio penes abbatem est*, ait idem Pater, cum præmisisset vestimenta fratribus secundum locorum qualitatem ubi habitant, vel aerum temperiem dentur. Aerum temperies, qualis sit, manifestum est, qualitatem locorum si quæras, itidem notum est, quia locorum istorum genus omnis braccata est. Olim tripartitæ Galliæ pars quædam, braccata occupabatur, nunc et Galliæ trina divisio, et Germania, et cæteræ climatis hujus provinciæ braccis utuntur.

LIBER QUARTUS.

De contentione monachorum dicam unum: *Ego sum Augustini, ego Benedicti, etc.*

CAPUT PRIMUM.

Ad Corinthios scribens Apostolus: *Significatum est, ait, mihi de vobis, fratres viri, ab his qui sunt Chloes, quod contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi* (II Cor. i). Præmiserat autem: *Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata* (ibid.). Et post aliqua dicit: *Hæc autem transfiguravi in me, et Apollo propter vos, ut in vobis discutis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum inflatur pro alio* (I Cor. iv). Ac deinceps: *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit* (I Cor. v). Ergo sic contendere, sic dicere: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ*, schisma est, scissura mentium est, quod malum quam grande sit, prudens intelligit. Nihilominus et hujusmodi adulationes circa se quam graviter ferant sancti, ex eo potest animadverti, quod idem Apostolus illis quæ quasi pro ipso remulabantur ob magnitudinem magisterii vel sapientiæ ejus, sic acerbè recalcitrat, et stercus fornicationis, quæ inter ipsos erat, in faciem illis jactat, ut dicat: *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit*. Nunquid non pene hæc simile est id quod nunc audimus et videmus? Contentiones enim sunt inter nos. Hoc autem dico, quod unusquisque nostrum dicit: *Ego quidem sum Augustini, ego autem Benedicti, ego vero Regule hujus, vel illius, ego autem Christi*, quod ultimum utique verum, et bonum est absque contentione consistere. Nonne hujusmodi contentiones habere schismata facere est? Neque enim absque inflatione contenditur, nec parum unus adversus alterum inflatur pro alio, cum dicit is, qui se proficitur esse Augustini contra illum qui se proficitur esse Benedicti, Augusti-

nus episcopus est, Benedictus autem monachus est; episcopus, sine dubio major est monacho. Nonne ergo meus ordo altior est ordine tuo? Hujusmodi contentio per dies et tempora crevit, et eo processit, ut non solum dicant illicitum esse clericò, monachum fieri, verum etiam dicere audeant licitum et perfectum esse ut clericus fiat, qui monachus existit. Hæc et hujusmodi, quæ sunt instrumenta contentionis, **315** non absque sancto tractanda sunt spiritu pietatis, propter illud supra memoratum dictum Apostoli: *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit*. Nam et in medio nostrum esse vel evenire potuit aut potest aliquid operis hujusmodi. Quod si respiciamus, animadvertere possumus colaphizati quia de altitudine professionis, sive de differentiis Patrum nostrorum meritis, alter adversus alterum non debeat inflari.

CAPUT II.

Igitur præeunte et cooperante spiritu pietatis, quò careamus inflatione hujusmodi, conabor aliqua hinc eloqui; et imprimis de abbati atque episcoporum pastoralibus virgis, cujus, vel quam antiquæ, utraque virga sive uterque baculus, sit auctoritatis. Denique inter contentiones jam prælibatas, istud quoque in contentione vent, utrum rationabiliter, an absque suffragio rationis, is qui dicit, *Ego sum Augustini*, pastoralis virga investiri et abbas in Ecclesia velit nominari. Nam et in superioribus Franciæ locis hoc maxime jam coeptum est fieri, et miramur plerique unde ratio vel auctoritas sumpta sit. Hinc reverendus Colonienſium archiepiscopus Fridericus, ante non multos dies, Adelberoni episcopo Leodiensi epistolam direxit, cujus hoc exemplar est: *Sicut antiquas sanctorum Patrum institutiones, quas nos juniores super fundamentum divinæ positionis, rationabiliter ordinatas invenimus, tenere ac pervehere debemus, ita novas et eas maxime, quæ nul-*

lum ex auctoritate Scripturarum, sive exemplis patrum, rationis caput præferunt, neque facile admitimus, neque temere usquam introducere properamus. Scriptum est enim : « Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui (Prov. xxii). » Nos nati terminos istos invenimus in Ecclesia Dei, ut clerici propter hoc ipsum, quod sunt clerici, id est habentes ordines sacros de manu episcopi, pertinentes ad ministerium altaris, sub virga sint solius episcopi, qui autem vitam pœnitentialem sub habitu monachico susceperunt, et simpliciter monachi sunt, sub virga sint solius abbatis. Porro qui, cum sint monachi, clericales susceperunt ordines, sive cum clerici essent, vitam monachicam professi sunt, hi duntaxat rationabiliter sub utraque virga sunt, scilicet episcopi pariter, et abbatis, neque a solo abbate, super monachum presbyterum, iudicium est diffiniendum, nisi episcopus adhibeatur in testimonium, juxta ipsius B. Benedicti institutum sanum et legitimum. Hæc nos pervidentes, novam consuetudinem istam, necdum approbare vel suscipere præsumpsimus, ut prælati clericorum, quamvis regularium, pastoralis virga investiantur, ut ea sicut monachorum abbates utantur. Etenim B. Pater Augustinus cujus regulam profitentur, nusquam legitur abbas fuisse nominatus, et eo tempore quo vitam illam ingressus est, sicut nec abbas ita necdum erat episcopus, sed tantum presbyter novitius, utpote nuper ad fidem catholicam conversus. Si ergo non præsto est ratio, quæ huic instituto suffragetur, quod in usum jam verti incipit, sicut audivimus, bonum est ut super hac re temperetis, juxta illud : « Manum nemini cito imposueris (I Tim. v). » Itaque de jure vel justa consuetudine, qua monachorum Patres, abbates nominantur, et pastoralis post episcopos virga utantur, causa postulat ut aliquid loquamur.

CAPUT III.

Sciendum imprimis quia virga vel baculus, ut eo pontifices uterentur ab Aaron, ut autem Patres quoque monachorum illo insignirentur, ab Elysæo sumpsit exordium. Nam et Aaron in lege Dei princeps vel primus sacerdotum; Elysæus vero spiritualis exstitit Pater monachorum, id est filiorum prophetarum. Monachi namque jam tunc illo tempore erant, qui dicebantur filii prophetarum. Hinc beatus Hieronymus ad Rusticum monachum : *Filii prophetarum, quos monachos in Veteri legimus Testamento, ædificabant sibi casulas propter [prope] fluentia Jordanis, et, turbis et urbibus derelictis, polenta et herbis agrestibus victitabant.* Item ad Paulinum : *Noster princeps Elias noster Elisæus, nostri duces filii prophetarum, qui habitabant in agris et solitudine, et faciebant sibi tabernacula, prope fluentia Jordanis. De his sunt et illi filii Recab, qui vinum et siceram non bibebant, qui morabantur in tentoriis, qui Dei per Hieremiam voce laudantur (Jer. xxv), et promittitur eis vir stans coram Domino.* De clericis itidem Veteris Testamenti, nulli dubium quin sacerdotes et levitæ fuerint omnes, et soli de tribu Levi, quorum princeps, ut jam dictum est, primusque ac summus

A pontifex Aaron exstitit, et inde clerici dicti, quia de sorte fuerint Domini, vel quia Dominus ipse sors eorum fuerit : *κλήρος* namque Græce, Latine dicitur sors. sortem autem tribus Levi, in distributione terræ promissionis, sicut cæteræ tribus non accepit, sed Dominus sive sanctuarium Domini, sors ejus exstitit, ut viverent de decimis, et legitimis oblationibus totius populi utriusque ordinis, scilicet et clericalis et monachici. Patribus cunctis virgam vel baculum, curæ pastoralis insigne, auctoritas divina, in illis jam dictis duobus primis Aaron atque Elysæo sacravit.

CAPUT IV.

Prima virga Aaron, virga fuit Moysi: *Quid est, inquit Dominus ad Moysen, quod tenes in manu tua? Respondit: Virga (Exod. iv).* Ait : *Projice eam in terram, projecit, et versa est in co'ubrum (ibid.), etc.* Ac deinceps : *Aaron loquetur pro te ad populum, et erit os tuum; tu autem eris ei in his quæ ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc sume in manu tua in qua facturus es signa (ibid.).* Et post pauca : *Ecce constitui te Deum Pharaonis, et Aaron frater tuus erit propheta tuus. Cumque dixerit vobis Pharaon : Ostendite signa, dices ad Aaron : Tolle virgam tuam, et projice eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum (Exod. vii).* Virgam tuam tolle, inquit. Ergo virga Moysi, virga Aaron fuit, quæ semel et iterum versa est in colubrum, semel ad manum Moysi, et iterum a manu projecta Aaron et in eadem cætera signa facta sunt, quorum ultima duo pulcherrima atque sanctissima fuerunt, quod in contentione Chore et Dathan atque Abiron aliorumque procerum, pro sacerdotio contententium, inventa est *germinasse, et turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdala deformati sunt (Num. xvii),* et deinde sumpta de conspectu Domini ad aquas contradictionis, percussio ejus aquam de petra produxit. Qualis factura illa virga fuerit, Scriptura manifeste non exprimit, sed ex officio pastoralis (*pascebat enim in ea Moyses oves soceri sui Jethro sacerdotis Madian [Exod. iii]*) constat quod incurva fuerit ob retinendos pedes pecudum. Unde, et ejusmodi virga vocatur *pedum*. Putasne illa Moysi virga tam pulchræ facturæ fuit, ut nunc est virga quævis in manu cujuslibet pontificis? Non dubito quin filius adoptivus **316** filiæ Pharaonis, et tunc licet exsul, gener tamen sacerdotis divitis, formosam magis quam informem virgam gestare voluerit aut potuerit. Neque enim paupertatis tunc erat illis officium pascere gregem pecudum, quibus maxima de gregibus facultas erat. Unde hodieque facultatum diversitas, generali nomine dicitur pecunia quasi pecunia, quia videlicet antiquorum tota fere facultas in pecudibus erat. Verumtamen superflue queritur de pulchritudine illius virgæ sive baculi, dummodo constet quod pro re jam dicta nimirum virga incurva exstiterit. Poterat de pulchritudine auctoritas aliqua proferri, quod non solus ille tantus Moyses, verum etiam longe minores illo pastores virgas decoras in eodem officio

libenter gestaverint. Nam apud Virgilium pastor A montem Galaad. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ* pastoris loquens dicit : *ascenderunt de lavacro. Omnes, gemellis fetibus, et*

*At tu sume pedum, quod me, cum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (et erat tunc dignus amari),
Formosum paribus nodis atque ære, Menalcha.*

VIRGIL. *Eclog. v, vers. 88-90.*

Hæc idcirco dicta sint, ne totum imputetur voluntati artificis, quod tam formosos baculos gestare cœperint pontifices nostri, nodis decoratos nitidis, id est eburneis, non sine lituris æreis, imo aureis sive argenteis, quia videlicet illa virga Moysi fortassis formosior fuit.

CAPUT V.

Virgam secundam sive secundi ordinis, scilicet virgam Elysæi non quidem tam illustris, sed tamen eadem auctoritas divina sacravit. *Accinge lumbos tuos, ait ille ad Giezi, et tolle baculum meum in manu tua, et vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum, et si salutarerit te quispiam, non respondeas illi, et pones baculum meum super faciem pueri (IV Reg. iv).* Denique quod mystice significatum est per illud, quod virga Aaron tot signis flagellavit quidem Pharaonem, et Ægyptios, sed non evicit ut filios Israel dimitterent nisi per immolationem agni, ejusdem sacramenti signum fuit illud quod baculum suum præmisit quidem Elysæus, et poni jussit super faciem pueri qui mortuus jacebat, et sic fecit Giezi, sed puer non revixit; usquequo per semetipsum accessit Elysæus, et ascendit et incubuit super eum, posuitque os suum super os ejus, et oculos suos super oculos ejus, et manus suas super manus ejus, et incurvavit se super eum (ibid.). Quod est illud sacramentum? Nimirum magnum sacramentum pietatis, quod prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, ait Apostolus (I Tim. iii), quia quod impossibile erat legi, in qua infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato, peccatum damnavit in carne (Rom. viii), etc. Sicut virga Aaron infirmata est, et non effecit decem plagis, ut Pharaon populum dimitteret, nisi agnus immolaretur, ita lex infirmata est, et non effecit decem præceptis, ut princeps mundi hujus foras mitteretur, nisi Christus pateretur, et itidem sicut infirmatus est baculus Elysæi, nec effecit ut surgeret puer, nisi Elysæus super eum incumberet, vel se incurvaret, sic infirmata est eadem lex, nec effecit ut genus humanum ad vitam æternam rediret, nisi Christus temporalem nostram mortem suscipere. Ergo utramque, ut jam dictum est, et virgam Aaron pontificis, et virgam sive baculum prophetæ Elysæi, eadem auctoritas divina sacravit, quia et cum virga Aaron fuit utique digitus Dei, et in Elysæo mittente baculum suum, profecto erat idem mysteriorum opifex Spiritus Dei.

CAPUT VI.

Isti sunt duo ordines ecclesiastici, alter ordo clericorum, alter monachorum, de quibus sanctæ Ecclesiæ semel et iterum dicitur in Canticis canticorum : *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de*

monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro. Omnes, gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas (Cant. iv). Per capillos quippe similes gregibus caprarum, recte intelliguntur examina monachorum, qui suo judicio peccatores sunt, et proinde sibi met ipsis displicendo, ascendere de monte Galaad, id est crucem suam tollere et Christum sequi festinaverunt ipso habitu suo profitentes, quia mundo crucifixi sunt, spontaneum bajulantes martyrium, id est testimonium, quod significat Galaad nomen. Interpretatur enim *acervus testimonii*, et eos omnes significat, qui carnem suam crucifixerint cum vitiis et concupiscentiis (Gal. v), maxime autem eos qui hoc ipsum profitentur habitu, quem auctoritas ecclesiastica instituit in quamdam similitudinem captivæ nigredinis, de quo schemate post hæc plenius dicendum erit. Quid capilli præter ornatum faciunt in capite mulieris? Sed nec ornatum nisi constringantur atque velentur, imo ignominiam faciunt. Juxta similitudinem hanc monachi suo judicio superflui sunt, sed in hoc spem habent, si regulari disciplina constricti, et intus absconditi, semper cogitatione tendant ad Dominum in modum caprarum semper in pascendo altiora pœnitentium [al. petentium]. Per dentes similes gregibus tonsarum, recte nihilominus intelliguntur ordinatæ acies clericorum, qui nostro judicio, sive existimatione cunctorum, imo et voluntate Scripturarum atque sacrorum canonum simplices ut oves, id est sine crimine sunt, et proinde Deo et hominibus placendo ascendere de lavacro, id est forte Domini esse proposuerunt, ipso sacri altaris officio, quo funguntur exigente, ut cæteris facultatibus nudis, de altario vivant, semper ad hoc parati, ut male viventes occidant, et incorporando Ecclesiæ quodammodo comedant; juxta illud : *Surge, Petre, occide et manduca (Act. x).* Nam sicut non nisi cum dentibus per linguam formatur loquela, ita non nisi cum clericali officio, per scientiam, quantacunque sit, in aliquo debet administrari prædicatio publica.

§ CAPUT VII.

Hic opus est vitta coccinea, de qua protinus sequitur : *Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce (Cant. iv).* Quænam sunt illa labia vitte coccineæ similia, nisi labia proferentia pacis et charitatis eloquium dulce et amicum? Exempli gratia : *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes et non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem scientia (I Cor. i).* Opus, inquam, est hujusmodi vitta coccinea, id est dilectione fraterna. Ipsa enim est vinculum pacis, quo ligari et nos oportet atque constringi, ut in nobis schismata non sint; sed id ipsum dicamus omnes. Quod est illud id ipsum? Non utique quod forte ego volo aut quod tu vis, sed quod sancta catholica Ecclesia jamdudum recepit, et approbavit. Scriptum **317** est enim et jam supra meminimus : *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.*

Die mihi : Regulam beati Benedicti fateris esse de A terminis quos posuerunt Patres tui? Primus beatus Gregorius de notissimis Patrum tuorum, vel Patrum nostrorum, est sedis apostolicæ lampas splendida, et pro merito sermonis egregii, sanctæ universalis Ecclesiæ columna argentea, et reclinatorium aureum; in quo sine dubio reclinavit seipsa sapientia. Ille dixit, et scripsit, quia beatus Benedictus omnium justorum spiritu plenus fuit, et Regulam ab eo conscriptam primus ipse laudavit discretione precipuam, sermone luculentam, et post illum cuncti Patres apostolici, Christiani, omnes Catholici. Ergo Regulam hanc defenditur jure terminorum antiquorum, quod eam nulla unquam nova traditione superducta transgredi liceat. Tu autem transgressionem ejus in Ecclesiam introducere vis. Nam idem beatus Benedictus in Regula dicit : *Si quis de ordine sacerdotum se suscipi in monasterium rogaverit* (cap. 60), etc. De ordine sacerdotum sine dubio, id est episcoporum. Ait enim ; *Concedatur ei tamen post abbatem stare, et benedicens, aut missas tenere; si tamen jusserit ei abbas.* Item : *Si forte ordinationis, aut alicujus rei causa fuerit in monasterio, illum locum attendat quo ingressus est in monasterium, non illum qui ei pro reverentia sacerdotii concessus est.* Statimque de cæteris gradibus : *Clericorum autem, ait, si quis eorum desiderio monasterio sociari desiderat, loco mediocri collocetur, et ipse, tamen si promiserit de observatione Regulæ vel propria stabilitate.* Contra tu dicis : Non licet clerico monachum fieri. Vide ergo ne hoc sit transgredi terminos antiquos a patribus positos, et non quomocumque transgredi, imo et contradicere Spiritui sancto. Nam ille omnium sanctorum spiritu plenus fuit. Sed, et amplius dicis adhuc; Non solum non licet clerico monachum fieri, verum etiam monacho licitum est clericum fieri. Hujus doctrine tuæ patronam te putas habere auctoritatem beati Hieronymi, quoniam ille ad Nepotianum monacham scribens inter cætera dicit : *Scio quidem ab avunculo tuo beato Heliodoro, qui nunc pontifex Christi est, te et didicisse, quæ sancta sunt, et quotidie discere, normamque te ejus exemplar habere virtutum. Sed et nostra, qualiacumque sunt, suscipe, et libellum hunc libello illius copulato, ut cum ille monachum te erudierit, hic clericum doceat esse perfectum.* Item ad Rusticum monachum : *Hoc dico ut etiam si clericatus titillat te desiderium, discas quod possis docere, et rationalem hostiam offeras Christo, ne miles antequam tiro, ne magister sis antequam discipulus.* Concedere ergo oportet, inquis, quod monacho clericum fieri licitum sit. Sed quomodo, quæso, qui monachus est, potest aut debet clericus fieri? Nunquid ita, ut apostata fiat, et transgressor habitus vel ordinis sui, suscipiens habitum, et tamen professionem clerici, qualem vulgus solum scit qualem tu diligisti in triviis? Præclare doctor in hujusmodi, et assertor beati Hieronymi. Quid enim est monacho clericum fieri, nisi monachum presbyterum vel diaconum ordinari?

CAPUT VIII.

Non contra vos invehor, o clerici, decus et munimen Christiani populi, sed ei loquor quem audivi, quem expertus sum nimis fastidire et adversari ordinem vel habitum monachicum. Quis, rogo, est *monachum desiderio clericatus*, ut ait beatus Hieronymus, *titillari*, nisi sacris ordinibus altaris velle fungi, amore et delectatione servitii divini, servitii singularis, quod est conficere corpus et sanguinem Domini, et in Ecclesia prædicare verbum Dei? Quid enim putas esse clericatum, nisi sanctuarii sive altaris sacrum ministerium? Sed tu solum pellem attendis exteriorem, qua vulgus hominis, ut aiunt, oculis, clericum, monachumque discernit. Alioquin si ubi debes cultum exteriorem attendis, quando vel ubi agimus officium clerici, quæ est distinctio nostri? Eisdem insignibus ordinator episcopus me atque te vestivit. An putas quod clericatus et monachatus opposita sint, et in eodem simul esse non possint? Imo tuus animus monacho stat oppositus, et idcirco illa sic aspicias tanquam opposita. *At illa specialia sunt et amica, alterumque ornatur altero*, ut ait beatus Hieronymus. In monachis et in clericis ineptias erubescimus, quorum et sacerdotium proposito, et propositum ornatur sacerdotio. *Si quis abbas, ait beatus Benedictus (cap. 62), sibi presbyterum vel diaconum ordinari petierit, de suis eligat, qui dignus sit sacerdotio fungi. Ordinatus autem, sciut se multo magis disciplinæ regulari subditum, nec occasione sacerdotii obliviscatur Regulæ obedientiam et disciplinam, sed magis ac magis in Domino proficiat, locumque illum semper attendat, quo ingressus est in monasterium, præter officium altaris.* Claret itaque tibi quoque quamvis nolenti, qualiter intelligere debeas voluntatem scriptoris, scilicet beati Hieronymi, qui a scripto volebas argumentari, quod monachus licite posset in tuum clericatum, sive habitum, velut in altiore gradum promoveri.

CAPUT IX.

Fere omnino nescio qualiter vel ex quo hujusce gloriationis occasio contra monachicum ordinem tibi, vel aliis quoque, non tamen ita vehementer æmulantibus, evenerit. Res enim nova est. Districtius quidem nunc agitur quam olim, sed memento illius ab Apostolo dicti : *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Vera charitas socia semper humilitate incedens servat unitatem. Tu autem Regule beati Augustini adauxisti quidem districtiorem, sed attende paulisper. Dic mihi; Habitum monachicum solemnemque ordinationem ita observare, ut a sanctis Patribus traditum et ab Ecclesia susceptum est, superfluum vel otiosum putas, an non? Hujusmodi eum habitum, sive hoc indumentum sancti Patres, imo qui in sanctis Patribus operatus est, voluit haberi mortificationis signum, utpote crucis Dominicæ similitudinem, ita ut in consecratione sui, monachus rursus Christo quodammodo commoriatur,

et consepeliatur, videlicet triduo silentio capite A cooperato, mortificationis vel susceptæ poenitentiae circumferens testimonium, spectaculumque factus et angelis et hominibus, tertia tandem die deposito capite reveletur ab abbate, dante sibi osculum pacis in similitudinem resurrectionis Domini, qui discipulis suis post triduanam eorum tristitiam, redivivus apparens dixit eis : *Pax vobis (Joan. xx)*. Absit ab omni qui sub Deo vivit, et matris gratiæ dulcedine lactari cupit, ut pro nihilo ducat vel destituere velit institutionem hujusmodi! Est enim quoddam **318** magnum pietatis asylum, quo refugere possit omnis, qui criminibus superductis primam sancti baptismatis gratiam perdidit, et primam recuperare stolum. Quisquis eo ritu sacratus mortificationis vel Dominicæ crucis in habitu gestat signum, etiam si B sacros altaris ordines non sortiatur, par est ei qui absque schemate isto clericus est, et sacri altaris ordinibus fungitur, testante auctoritate canonica, quæ monachum, qui non est clericus, et clericum qui non est monachus, si fuerint in eodem crimine, plecti jubet eadem quantitate poenitentiae.

CAPUT X.

Hic est illud, quod dico animadvertite : Abbates, id est Patres monachorum, quo jure pastorem post episcopos ferunt baculum? Num idcirco, quia sacerdotes vel presbyteri sunt, an idcirco, quia monachi et duces sunt monachorum? Nam idcirco causa ista fere ignota neque satis considerata est, quia proficiente decore domus Domini, hodie nullus fere abbas ordinatur, nisi primum presbyter fuerit C ordinatus. Olim non ita erat. Multi abbates erant, qui sacros ordines non habebant. Exempli gratia: Equitius abbas, cujus vitam vel actus beatus papa Gregorius in primo Dialogorum libro narrat, et viris et feminis præerat quodam privilegio gratiæ, quod per angelum semetipsum narrabat cælitus accepisse, attamen idem sacros ordines non habebat. Unde et a quodam familiariter peregrinante dictum est ei : *Qui sacrum ordinem non habes, atque a Romano pontifice, sub quo degis, prædicandi licentiam non accepisti, prædicare quomodo præsumis? Qua inquisitione compulsus, Ea quæ mihi loqueris, ait, ego ipse quoque tecum pertracto. Sed nocte quadam speciosus mihi per visionem astitit juvenis, atque in lingua D mea medicinale ferramentum flebotomum posuit dicens: Ecce posui verba mea in ore tuo, egredere ad prædicandum, atque ex illo die, etiam cum voluero, de Deo tacere non possum.* Ob eandem causam ad apostolicæ sedis audientiam aliquando, clericis agentibus, evocatus est, non quod abbas esset, ut erat, quippe qui fretus virtute Dei omnipotentis, feminis quoque, et viris pariter præerat, ita alienus a tentatione, ac si sexum non haberet in corpore; sed quod prædicaret, sacros, ut jam dictum est, non habens ordines. Nam et ratio et auctoritas hoc habet, ut monachus, nimirum sacros non habens ordines, quantumvis litterarum peritus, prædicare non præsumat. Et ille quidem divinis defensus est miraculis,

verumtamen miracula, sicut ante nos dictum est, non sunt in exemplum trahenda, et nihilominus cavetur ne quispiam ejusmodi officium prædicationis arripere audeat. *Quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? (Rom. x.)* Mitti autem ordinari est. Poterant de aliis exempla proferri, ad demonstrandum quod usus fuerit, absque altaris officio patres quoque monachorum, id est abbates ordinari, sed de isto magis libuit, cujus manifestior causa est, ex eo quod evenit.

CAPUT XI.

Si ergo habitus monachicus, et monachicæ professionis consecratio tantum valet, ut curam quoque animarum jure administrare possit is qui, præter istam gratiam, de cætero laicus est, cur tibi adeo vilis est? Quod si de isto quoque auctoritatem quæris, utrum super fundamentum Scripturarum superædificata sit dignitas hujusce habitus, tam diversi a tuo cæterorumque omnium vestitu, et propterea schemata hujusmodi plurimum valere debeat in rationibus ecclesiasticis : ecce habes in uno eodemque Elysæo jam supra memorato, sicut jam dicti baculi, ita et ordinationis et vestitus monachici auctoritatem. *Vade, inquit Dominus ad Eliam, revertere in viam tuam per desertum in Damascum. Cumque perveneris illuc, unges Azazel super Syriam, et Jehu filium Namsi unges regem super Israel, Elysæum autem filium Saphat, qui est de Abelmanuza, unges prophetam pro te (III Reg. xix).* Ac deinceps : *Cumque venisset Elias ad Elysæum misit pallium super illum (ibid.).* — *Pallium est, ait Isidorus, quo ministrantium scapulae conteguntur, ut, dum ministrant, expediti discurrant.* Dictum est autem pallium, sive a pellibus, quia prius superindumento pelliceo veteres utebantur, quasi pelleum sive a palla per derivationem. Qualiscunque facturæ pallium illud fuerit, hoc modo prophætæ sacrandæ auctoritate divina traditum, atque ab illis in posteros transmissum, et quomodocunque invariatum reservaverint hi qui dicebantur Assedæi Judæorum, sive Esseni, de quorum vita pene monachica scribit Josephus in libro Antiquitatum decimo octavo, et tunc vere fuit sacrum, et nunc quoniam ad Dominicæ crucis perfectum est similitudinem, sacratissimum est remotæ conversationis insigne hoc indumentum. Hæc idcirco dixerim, ne contemnendum putes, vel quod solemniter in hanc professionem sacramur, vel quod tali vestitu a clero discernimur, licet et plerique nostrum, ut supra monstratum est, clerici simus, quia sacros ordines habemus.

CAPUT XII.

An non et in illo initio sic divinitus provisum est? Elias namque sacerdos simul existit et monachus, sive, ut ait beatus Hieronymus, *anachoretarum monachorum primus*; Elysæus vero non sacerdos, sed tantum monachus, cœnobarum monachorum Pater primus, sub quo tunc temporis monachi filii prophetarum, et post, aliis nominibus, Assidei, sive Esseni dicebantur, sub apostolis autem discipuli, ac

deinde sub evangelista Marco apud Ægyptum, qui illuc vitam sub apostolis traditam primus intulit, græco vocabulo monachi nuncupati sunt. Duobus illis adde benedictum Domini pontificem Joiadam de Hierusalem, qui tertius atque ultimus manum imposuit ad abigendum Baal, cujus cultum impiissima Jezabel introduxit, et ecce habes viros tres, Joiadam sacerdotem et non prophetam, Elysæum prophetam et non sacerdotem, Eliam prophetam simul et sacerdotem. Eliam namque sacerdotem fuisse vel ex eo liquet, quod sacrificium sive holocaustum obtulit, et in offerendo contra Baal et sacerdotes ejus conflixit, et vicit: *Exaudi me*, inquit, *Domine, exaudi me, ut discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, et tu convertisti cor eorum iterum* (III Reg. xviii), subauditur, postquam per Moysen et Aaron educendo eos de Ægypto, prima vice convertisti cor eorum. Cætera sicut in libro Regum scripta sunt, perlege, quomodo Elysæus unguendo Jehu funditus de Israel, id est decem tribubus destruxerit vel combusserit statuam Baal, ædem quoque Baal, et fecerit pro eo latrinas, atque ita deleverit Baal de Israel, et deinde Joiada pontifex eundem Baal abstulerit de Juda, occisa filia Jezabel, Attalia impiissima. Qui rite legit, et intelligit, non parvipendit tres illas, quas prædixi, virorum Dei differentias, per quos dum populum retinent et restringunt ad unius veri Dei cultum, via ventura salutis parata est, ut ad effectum veniret verbum promissionis, quod et prius ad **319** Abraham et postea factum fuerat ad David. Ex tunc sacer ille usus in Ecclesia perseverat usque adhuc. Nam quoties quispiam sacerdos, et monachus, qualis fuit gemma sacerdotum, sanctus Martinus, sive Romanæ sedis pontifex beatus papa Gregorius, quemlibet monachum induit habitu, et benedicit, sive etiam ordinat, ut præsit abbas, et curam animarum gerat, nimirum Elias juxta præceptum Domini ungit Elysæum, et ponit super eum pallium suum, id est suum dat ei; suum, inquam, id est eundem quem habet ipse habitum monachicum. Nam si pontifex quidem sic et eundem non habeat habitum, sicut tunc temporis Joiada pontifex neque propositi, neque habitus ejusdem erat, ut Elias, non quidem dat ejusmodi pallium, quia non est suum, ungit autem, id est in abbatem **D** benedicit eum.

CAPUT XIII.

Quare igitur contemnis morem sacrum ex antiqua traditione statutum atque fundatum? Cum omnibus virtutibus tuis habuero et charitatem, quia si hæc vel illa fecero, inquit Apostolus, et hæc vel illa habuero, *charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I Cor. xiii). Recordor cujusdam dicti quod ex te audivi, de quo et judicare dubito quale sit, vel quali a spiritu processerit. Dixisti enim: *Postquam regnum Babylonium crevit in immensum, crescere desiit et succrevit aliud, scilicet regnum Persarum atque Medorum, et deinde super hoc aliud, videlicet regnum Macedonum. Ista, quasi similitudine*

A præmissa, subjunxisti sic futurum esse, jamque fieri debere, ut magnitudo sive altitudo illorum, qui hactenus in conversatione monachica vixerunt, maximeque Cluniacensium, de quibus nescio utrum aliquod unquam dixeris amabile verbum, deprimeretur, atque minueretur admodum, atque humilibus suborientibus fieret aliud principium. Qualis est ista similitudo sive comparatio? Quatuor namque illa regna bestialia sine Deo fuerunt, monachica vero conversatio, sive omnis ecclesiastica religio, nequaquam similis, imo contraria est bestiis illis, utpote pertinens ad ministerium quo ministratur Antiquo dierum, et Filio hominis, cui ille tradidit potestatem, et regnum suum, qui judicavit de bestiis illis, et sublata potestate corpora eorum igni tradidit. Non bene **B** contraria contrariis assimilare voluisti. Pulchrius atque amabilius diceres quia quemadmodum luna, postquam ad plenum creverit, absque mora decrescere incipit, ac pene deficit, sed cum defecisse putatur, rursus exoritur et crescit, vel sicut arcturus semper quidem versatur, sed nunquam occidit sive mergitur, sic et sancta Ecclesia, maximeque spiritualis ordo, quem ordinavit Spiritus sanctus, interdum quidem deficit alicubi, sed iterum proficit, et variis consuetudinibus secundum mores hominum sive gentium fere semper versatur, sed nunquam dissipabitur aut destruetur. Non te audiet super hoc Ecclesia Dei, quatenus licitum esse judicet, ut qui monachus erat, clericus fiat, alio modo, nisi isto, ut sacros altaris ordines suscipiat, sicut jam supra dictum est. **C**

Si de austeritate conversationis, quam noviter assumpsisti, auctoritatem assumere vis, idem facere potest adversus clericum laicus, si abstinentior esse voluerit. Sed scriptum est: *Melior est iniquitas viri quam bene faciens mulier* (Eccli. xlii). Mulieri namque, id est arroganti, nonnunquam ex intentione venit occasio bene faciendi, et id ipsum benefactum fit ei materia superbiendi; viro autem, id est obedienti, qui propositæ sibi regulæ obedit, interdum ex securitate per tentationem aliquid iniquum subreptit, et ipsa iniquitas sive infirmitas fit illi occasio virtutis. Sicut Apostolo ipse Dominus: *Nam virtus, ait, in infirmitate perficitur* (II Cor. xii). Ante annos aliquot sermo mihi erat cum domino Joanne Fernensi episcopo, religioso ac venerabili viro, de quodam monacho, qui clericus fuerat ex Regula beati Augustini. Dicebam quia licuit semperque licebit de clerico monachum fieri, cum auctoritate canonum, et Regulæ beati Benedicti, suffragante omnimoda ratione, quare exponere multis verbis tunc vacavit et libuit. Nondum nobis auditum fuerat, sed nec usum eatenus erat, ut illius professionis clerici a carniarum comestione jugiter abstinerent, sed et in aliis plerisque rebus, laxiorem, quam nunc, habebant consuetudinem. Mentionem ergo feci arcæ Noe, in qua, ut Scriptura testatur, mensuras diligenter exprimens, quisque status quo angustior, eo et altior, et econtra, quo latior, eo erat et inferior

(Gen. vi). In hunc modum ordinatam esse dixi domum Dei, quæ est Ecclesia, professionesque clericorum et monachorum sic recte discerni, ut quæque, prout est arctior, sit et altior, et econtra prout est laxior, et sit inferior. Erat autem jam dictus episcopus illius professionis atque Regulæ et tunc, et antequam episcopus fieret, unde et rationibus, quas opponebam, difficilius ab eo concessum est. Quorsum istud? Videlicet ad insinuandam sanctæ contentionis causam, qua nunc professionis ejusdem nonnulli tirones versa vice gloriantur, se arcæ jam dictæ superiorem obtinere locum, quia jam non solum esum carniæ, verum etiam adipis usum sponte projecerunt. Verum istud neque illis adanget, neque istis minuit altitudinem meriti Ecclesiæ; namque Dominus claves regni cœlorum beato Petro tradidit. Ecclesia autem tantum potestatem habens generali synodo monachis (quoniam olei copiam non haberent), non carnes, sed carnibus cognatum indulisit adipem. *Qui infirmus est*, ait Apostolus, *solus manducet* (Rom, xiv). Conceditur namque illi natalitium quoque carnibus abstinere, si velit, si hujus infirmitatis est, ut putet escam et potum esse regnum Dei (*ibid.*). Tu quantumvis abstinentior monacho sis, non eris Badoch sive Abiathar, aut certe

A supra dictus Joiada sacerdos, idem quoad Elias sacerdos; et anachorita, sicut Elysæus quantumvis abundantiore spiritum habens, quam Elias, non erit idem quod Elias. Unusquisque in suo ordine beatus est; Elisæus obtinuit quod petivit. *Oro*, inquit, *domine, ut fiat spiritus tuus duplex in me* (IV Reg. ii); duplicia namque signa, quam Elias, operatus est. Sed divisiones gratiarum sunt, neque in omnibus superat alium, qui in una gratia copiosior est, ut fuit Elysæus in ista, id est operatione virtutum. Similiter qui simpliciter monachus est, potest in aliqua gratia præire illum, qui et monachus et sacerdos est; et qui simpliciter sacerdos, illum qui et sacerdos et monachus est; non tamen æquabitur illi, qui ordinis utriusque gratia præpollet. **B** Quis tandem finis? Invitus namque in ista disceptationis valle tandiu teneor, ad pacifica, sedentis in monte, Domini verba, quæ prius audire cœperam, redire festino. Si te, o quisquis es, iste meus sermo læsit, tanquam *ferrum manubrio elapsum*, dum ligna cedimus forte incauti, ad unam de civitatibus fugitivorum me confugisse æstimato, et desine persequi (Deut. xix). FINIS.

Mysterium baculi abbatis:

Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta.

ALTERCATIO MONACHI ET CLERICI,

QUOD LICEAT MONACHO PRÆDICARE

EDITA A DOMINO RUPERTO ABBATE TUITIENSI.

320 MONACHUS. Inique agis, resistens mihi in faciem et opprimens os meum, ut non audeam aperire os in medio Ecclesiæ, et verbum Dei annuntiare. Dic tandem, qua te auctoritate posse putas os meum oppilare?

CLERICUS. Dicam, et me non inique agere æquitate ratione convincam. Primo, quia, dum profitearis monachum, confiteris te esse mortuum. Monachus enim non est, qui non est sæculo mortuus; mortuus autem quomodo est, cujus vox foris auditur? Igitur monachus non est, qui sæculo vivere, ex ipso prædicationis suæ clamore comprobatur.

MONACHUS. Fortiter et argute, ut tibi videtur, percussisti me. Sed jam nunc hoc ipsum telum, quod in me jecisti, retorqueo in te. Dico enim: Mortuus es et tu. Siquidem tam tibi quam mihi dicit **D** Apostolus: *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Col. iii). An putas, quod solis hoc monachis dicatur? Nunquid omnes Colossenses, et alii quibus scribebatur, erant monachi? Aut nunquid de mortificatione professionis monachicæ hoc dicit, et non potius de mortificatione baptismi? **Dicit enim in Epistola ad Romanos: Quicumque ba-**

C ptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti cum ipso per baptismum in morte (Rom. vi), etc. Aut ergo tu quoque sic mortuus, tace de verbo vitæ, aut sine me tecum mortuum cum mortuo, eos qui adhuc sæculo vivunt mortificare.

CLERICUS. Non faciam. Nunquam hoc tibi licere concedam. Sacri canones vetant, authentici scriptores negant. Nam Pius papa decernit ut *Monachus prædicare non audeat quantumvis scientiæ sit*. Et Hieronymus dicit quia *monachus non habet docentis officium, sed lugentis*.

MONACHUS. Clerice, aperto ore, sed clausis oculis Scripturam legis. Si enim ita, ut tu sentis, hæc accipiantur dicta Hieronymi, consequitur Hieronymum ipsum, sibi nimis contrarium, ipsum Pium adversus suam sententiam jactis, ut *monachus prædicare non audeat cujuscunque scientiæ sit*, cum beatum Gregorium monachico habitu præfulgentem, et alios quamplurimos hujus ordinis viros apostolica sedes admisit ad officium apostolici fastigii, quod et usque hodie facere non desinit. Et Hieronymus, qui ait: *Monachus non habet docentis officium, sed lugentis,*